SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK V. ČÍSLO 1.

Ján Smrek:

SLOVENSKÁ INTELIGENCIA, POZOR NA REČ!

Táto prednáška*, vážení poslucháči slovenskí, má iste dosť účinný názov, a jednako sa mi zdá, že by tento názov mal byť ešte účinnejší, taký, čo by volal priam na poplach. Veru, veru, po rozhovore s nejedným slovenským inteligentom človek by najradšej rozozvučal všetky zvony na Slovensku a potom by ich rozozvučiaval znova, každý deň, aby každý deň hlásaly výstražne: Slovenskí inteligenti, pozor na reč!

Lebo, zdá sa, pominuly u nás časy, keď slovenská inteligencia v pomere k svojmu jazyku mala uši také citlivé, že ak niekto k nej sa hlásiaci nemal poriadny slovenský prízvuk alebo výslovnosť, bol medzi ňou spoločensky nemožný. Atmosféru i ducha tých čias máme možnosť sledovať v spisoch Vajanského, Šoltésovej, Vansovej. Spomínam si na jednu zo starších noviel Terezie Vansovej, kde sa opisuje láska istého mladého človeka, hovoriaceho „magyarosan", maďarskou výslovnosťou, k vzdelanej slovenskej deve. „Já som tam ból a môj otec též tam ból" — takto rozprával ten mladý človek a pritom mu nešlo do hlavy, prečo je pred tou inteligentnou slovenskou devou smiešny, prečo sa jej nemôže zapáčiť a tým menej získať si jej srdce. Až ktosi mladého človeka na pravú príčinu jeho neúspechu upozornil — a jemu svitlo v hlave. Zmizol a ukázal sa až po roku, ale cele zmenený: reč jeho už neznela „magyarosan", a tomu primerane sa aj iné medzery jeho vzdelania doplnily v miere takej, ako sa u slovenského vzdelanca vyžadovalo. Preto aj novela Terezie Vansovej mohla mať svoj happy-end, svoj šťastný koniec: mladý človek stal sa patričnej deve duchovne rovnocenným a blízkym, tým si získal jej úctu a potom i lásku.

* Prednesené v bratislavskom rozhlase dňa 7. augusta 1936.

Toto je jeden z mnohých príkladov, — pre stručnosť ostávam len pri ňom. Z neho jasne vidno, aká bola u nás tradícia a čo charakterizovalo ozajstnú dobrú slovenskú inteligenciu už v tých časoch, keď jej bolo málo. Sú to konečne veci známe nielen medzi nami, ale aj u iných, ktorí náš život poznávali. Na príklad český slavista, univ. prof. Miloš Weingart, v istej svojej štúdii o dnešnej úrovni českej spoločenskej konverzácie staval českej inteligencii za vzor jazykovú úroveň starších slovenských rodín, a to nielen patricijských, ale i remeselníckych. V nich — hovorí Weingart — nepripúšťalo sa nijaké barbarské kazenie reči, nijaká neúcta k jej čistému zvuku, k jej estetickej i gramatickej zákonitosti a noblesnosti. V dobrých slovenských rodinách bola jazyková úroveň conditio sine qua non, podmienkou prvého stupňa — ak niekomu chýbal pre to patričný smysel, nič mu nebola platná znalosť všetkých iných pravidiel bontónu, ostával polovzdelancom, najmä v očiach slovenských dám, ktoré v tom ohľade bývaly veľmi prísne. O týchto dámach hovorí aj Miloš Weingart, ako filolog, s najväčším rešpektom.

Každý národ, ktorý sa chce nazývať kultúrnym, prísne stráži predovšetkým svoju jazykovú úroveň a čo k nej patrí. Pre ilustráciu toho mám práve naporúdzi znamenitý výrok z dnešnej Moskvy, o ktorej by sme si mohli myslieť, že má priam teraz iné pálčivejšie problémy. Moskovský denník Pravda píše: „Možno byť dobrým inžinierom, odvážnym letúnom, znamenitým veliteľom — bez dôkladnej znalosti rodnej literatúry a rodného jazyka zostane to polovzdelanosťou.“ To je citát z Pravdy zo dňa 5. októbra 1935. Tento citát bolo by hodno nejednému dnešnému slovenskému inteligentovi deň po deň — prepáčte za výraz — hádzať o hlavu.

Čo som sa tak rozčertil? — myslíte si azda niektorí. A mne sa zdá, že hovorím veľmi mierne, mierne v pomere k úpadku jazykovej i literárno-vzdelanostnej úrovne u nás na Slovensku, akého sme dnes svedkami.

Bývam už skoro sedem rokov v Prahe a pred každým svojím cestovaním na Slovensko si robím nádeje, že sa tam doma osviežim i jazykove, že si mnohé vzácnejšie, zriedkavejšie slová znova pripomeniem a zachytím i nejedno slovo mne čsto neznáme, lebo veď človek sa i svoju vlastnú reč učí do smrti. Slovenčina je bohatšia, než sa mnohým zdá, veď len diferenciálny slovník slovensko-český, Kálalom sostavený, obsahuje 24.000 výrazov. A to je, hovorím, slovník diferenciálny. Keď sa v tom slovníku prehŕňam,

kochám sa v zriedkavých slovách a idem na Slovensko, aby som ich počul v živej reči. Ale čo pozorujem miesto toho? Naši inteligenti nielen že málo užívajú menej bežných slov, ale ešte i bežné slová dovoľujú vytískať zo života. Keď my máme na príklad svoje slovo *hradská* a niektoré noviny schválne píšu „silnica", nejeden slovenský vzdelanec miesto toho, aby sa takémuto kazeniu reči protivil, sám mu podľahne.

Nechcem vyvodzovať následky z toho, čo vidím medzi Slovákmi v Prahe, kde nejeden slovenský ministerský úradník, ak si nedáva pozor, zriedka povie úplne čistú slovenskú vetu. Najmä slovenskí dôstojníci sa dnes v slovenskom rozhovore zrovna zajachtávajú, až by človek zaplakal nad nimi. Ale aspoň na Slovensku počujem čistú slovenčinu — hovorím si — a idem domov očerstviť a obohatiť sa. Ale — opakujem — beda! Ja dnes miesto radostného konštatovania, že je to Slovensko ozaj také, aké si ho predstavujem, musím biť na poplach.

— Ako ste cestoval? — povie mi dnes slovenský učiteľ, úradník, študent, maturant na Slovensku. Ja si vtedy spomeniem na Jozefa Škultétyho, ktorý by sa na také vykanie chytal za hlavu. I hovorím maturantovi:

— Ako to, že ste urobili maturitnú skúšku zo slovenčiny, keď neviete, že po slovensky nemožno hovoriť: „ako ste cestoval?"

Maturant pozerá na mňa prekvapený, potom odpovedá: — Veď ja viem, i rodičom doma na dedine vykám vždy tak: otec, kde ste boli? Ale keď som to takto napísal v školskej úlohe, profesor mi dal na ňu nižšiu známku, lebo je to vraj nesprávne.

— A bol ten profesor Slovák?

— Áno, Slovák.

Tu mi v debate s maturantom neostávalo iné, ako odvolávať sa na učebnicu gramatiky. Ale i tu som sa zháčil, vediac, že by som najprv musel prezrieť všetky učebnice slovenčiny, ktoré sa dnes na našich stredných školách používajú. Lebo vieme dobre, že na ich správnosť nemožno prisahať.

Považme teraz, že tento maturant sa stane učiteľom alebo neskôr profesorom. Ako sa on slovensky v škole naučil, tak to bude ďalej dávať sverenej mládeži. Že sa to stáva, presvedčoval som sa na každom kroku. Žiaci z nižších i vyšších tried našich gymnázií skoro napospol dnes u nás tak hovoria: „Čo ste robil? Kde ste bola?" — a mladší slovenskí učitelia tiež sa takto rozprávajú a potom, rozumie sa, tak aj vyučujú. Obávam sa, že páni školdozor-

covia pri svojich inšpekčných cestách si takýchto vecí nevšímajú, — alebo možno, ako profesor spomenutého maturanta, aj oni robia tie isté chyby.

A keby išlo o jednu chybu, ale, žiaľbohu, celá reč je nimi prežratá ani červíkmi. Mladý učiteľ, učiteľka, študentka, všetci na mňa útočia takto:

— Jaj, vy máte pekný kapesník, taký krajkový, kde ste ho vzal?

— No, — odpovedám, — čert aby vzal ten môj vraj „krajkový" a vraj „kapesník", neviete, že je to po slovensky *vreckovka*, alebo *šatôčka*, alebo *ručníček*? Máte tu hneď tri dobré slovenské výrazy a vy, slovenský inteligenti, hovoríte jednohlasne „kapesník" a k tomu „krajkový", hoci my máme *čipky*, *čipôčky*, ktoré robia *čipkárky*, a nie „krajkárky". A pritom mi ešte i neslovensky vykáte: „kde ste ho vzal". — Čo sa to s vami porobilo?

Ale aby som pokračoval: Keď mám za čiapkou írečitý vysokohorský kvet *plesnivec*, slovenské študentky mi povedia, kde som vraj vzal tú „protež", alebo keď ma majú ponúknuť rožkom, ponúkajú ma „rohlíkom", a keď vravím, že ma bolí žalúdok, pýtajú sa ma, či mi je „špatne". Nám Slovákom vždy bývalo od žalúdka dobre alebo zle, lež teraz odrazu má nám byť „pekne" alebo „špatne". Takto sa nám reč obracia v ústach našej školskej mládeže a človek sa zarmútene díva, keď mu pätnásťročný študent povie: „Že som to dobre povedal?! Že áno!" — Ale, ale, hovorím tým študentom a študentkám, kto vás učí slovenčinu? Jedni mi hovoria, že ich učí pani profesorka, ktorá sa vraj pred nimi ustavične ponosuje, aká je slovenčina chudobná. Nie je chudobná, hovorím im ja, len ju treba poznať, treba sa ju teda učiť tak svedomite ako matematiku. Keď študentom tieto veci hovorím, vidím im na tvárach, ako hltavo a vďačne prijímajú moje upozornenia.

Keď sa teda naša reč kazí, nie je to vinou jej takzvanej chudoby alebo nedokonalosti, lež vinou našej vlastnej povrchnosti a nedokonalosti. Náprava príde, to je isté, ale až potom, keď sa u nás v tejto veci ani spoločensky, ani úradne nebude trpieť polovzdelanosť. Po tieto dni videl som v Prahe na Václavskom námestí, ako v istom klobučníctve upravovali nový výklad — na prahu novej školskej sezóny. Dali do výkladu dve figúrky žiaka, jedného strapatého, druhého s pekným novým klobúkom, a pod tým tabuľku: „Maminko, jak se Vám lepší líbím?" Krútil som hlavou nad tou tabuľkou; nebolo to správne spisovnou češtinou napísané. No

reku, myslím si, už i v Prahe to tak robia, od buka do buka, ako u nás v Bratislave. Skoro som bol rád, že my jednako nie sme najhorší. Ale keď som sa na tú tabuľku pozrel druhého dňa, bola už opravená: „Maminko, jak se Vám lépe líbím?" Istotne sám obchodník zbadal chybu, alebo ho niekto upozornil — a tak zmizla za horúca. No, vravím si, to sa u nás jednak len nestane; veď u nás v Bratislave je plno tabuliek, že tam v obchodoch majú „prádlo", a nie po slovensky *bielizeň,* alebo sú tam „správkárne obuvi", hoci Slovák obuv opravuje a spravuje len nejaký ústav. Ale nestane sa, že by také tabuľky zmizly, skvejú sa tam celé roky a nikto sa o to nestará. U nás sa tlačia „jazdné riady", čiže teraz už „jazdné poriadky", predávajú sa „jazdenky", hoci Slovák *vlakom cestuje* a *jazdí* iba *na koni.* A jednako celé roky trvá tento zmätok v slove i v písme a vysokí slovenskí železniční úradníci akoby o tom nechceli vedieť. A naše obecenstvo, miesto aby protestovalo, prispôsobuje sa alebo je ľahostajné. Vidíme na Slovensku úradné plakáty, podpísané okresnými náčelníkmi, tie plakáty sú plné rečových chýb a človek, keď príde na Slovensko z Prahy, čuduje sa, ako je to možné. Na príklad v Tatrách a všelikde inde nájde sa i dosť nápisov nemeckých alebo maďarských, ktoré sú veľmi prísne štylizované, jazykove bezchybné, ale keď vidíte slovenský nápis, je to hotový zázrak, ak je bez chyby štylizovaný. Niet nad tým nijakého úradného dozoru, slovenské nápisy môžu robiť hoci fušeri a úradne to nikto nekontroluje. Verejnosť sama je už apatická, už sa naučila všetko prehltnúť — lenže na to sú vysokí, zodpovední úradníci, ktorí majú moc a aj povinnosť starať sa o úctu k úradnej reči, ktorou je na Slovensku slovenčina.

Aby sme si toto každý deň uvedomovali, ľahostajnosť a hriechy z nej pochádzajúce bičovali a dosiahli, žeby sme sa nemuseli ako slobodný a kultúrny národ hanbiť sami pred sebou i pred inými, potrebné je ustavične burcovať. Áno, burcovať, ba zrovna biť na poplach, ako i ja robím touto prednáškou, ktorú by bolo treba u nás každý deň opakovať. Tu ide o našu kultúrnu i národnú, i sociálnu, i občiansku dôstojnosť, ide o to, či môžeme mať úctu sami k sebe. A nasledovne: či máme plné právo na život. Nepochybujem, že slovenská inteligencia tieto slová dobre pochopí.

Slovenčina smie mať iba jeden rozumný odôvodniteľný cieľ, a to: slúžiť za most ku vzdelaniu ľudu slovenského.

Samo Czambel.

POZNÁMKY.

Reč národa veľmi závisí od okolností, a poznať to i po ťažkých vojnách, ktorými v pomeroch národov spôsobia sa otrasy, zmeny. Účinky otrasov, spôsobených poslednou veľkou, svetovou vojnou, i v takom Nemecku badať už i na reči. A u malých národov účinky také môžu byť ešte viditeľnejšie — len dosiaľ akoby ešte nie všade hovorili o nich.[1] Keď duch národa tratí svoju živosť, nedobré účinky toho ukazujú sa i na reči. Pravda, pre reč môžu byť nedobré následky i z iných okolností, nielen z takých otrasov, aké bývajú po ťažkých vojnách. Veľmi nedobrou okolnosťou pre reč menšieho národa je tesné susedstvo národa cudzieho. Keď v Matici českej 1871-ho boli založili komisiu chrániť čistotu jazyka, táto hneď v svojom prvom verejnom osvedčení žalovala sa, že nemeckým jazykom „přelévají se myšlénky cizí v řeč naší obraty cizími, jež přečasto duchu jazyka našeho docela se příčí". V školách a v úradoch český jazyk vtedy mal síce už viac práva, nežli o niečo prvej, a „nákaza jazyková vzmáhá se přes to přese všecko . . ."[2] Taký bol účinok nemeckého susedstva. Vyvrátením Austrie po svetovej vojne a založením československého štátu veľká tu nastala zmena, ale náprava vo veciach jazyka za Moravou dosiaľ ešte nemohla byť náležitá.

Taký povolaný, odborný znalec, ako profesor J. Haller, v poslednom čísle pražskej „Přítomnosti"[3] píše, že na stredných školách učia „české mluvnici soustavně jen v nejnižších čtyřech třídách, kdežto ve vyšších třídách vyhrazují osnovy českému jazyku, jmenovitě skladbě a slovníku, jen příležitostné poznámky k opakování látky. Zpravidla se však učitel češtiny ani při nejlepší vůli

[1] Maďari už niekoľko rokov zalamujú rukami, čo sa to u nich robí s rečou od svetovej vojny, a zamedzovať to, naprávať akademia ich už vydáva zvláštny orgán, „Magyarosan". Lenže ťažká pomoc! Oni už píšu: Igyekszik a párt politikai erkölcseit *föl*javítani; nyomatékkal *k*ihangsúlyoztuk; a békeszervezet tevékenységét *le* akarják gyöngíteni. Pred 20. rokmi maďarskému čitateľovi pri takýchto vetách boly by vlasy vstávaly na hlave, vlastne vety také neboly by sa mohly dostať na papier. Keď v reči národa stanú sa chyby v podstatných menách, to sa ľahko môže napraviť, ale keď už nevedia si rady so slovesom, so skladbou jazyka, ako tu uvedené príklady ukazujú, to znamená už oslabnutie čutia rečového.

[2] Brus jazyka českého. 1881, str. V.

[3] 2. septembra.

k nové české mluvnici ve vyšších třídách vůbec nedostane, neboť sotva s časem vystačuje na jiné úkoly, které mu učební osnovy předpisují daleko důrazněji a závažněji; jsou to zvláště literární dějiny a v poslední době také souvislé čtení literárních děl a t. zv. teorie literatury. Tak se stává, že se české mluvnici na vyšší střední škole v praxi nevyučuje vůbec a že z českých středních škol vycházejí žáci, kteří sice jakž takž znají hlavní data literárně historická, jsou do jisté míry poučeni i o literární estetice, ale nedovedou česky: neznají pravopis, ani tvarosloví, ani skladbu, a žalostně si pletou významy slov. Na universitu přicházejí posluchači, kteří při zkoušce z češtiny píší vykiř (m. vikýř...), Veleslavýn, ozívá se hlas, přines mě to, potkal mně, se přátely literatůry a pod.... a kteří nepoznají, zdali na př. *vedl* je sloveso či přídavné jméno."

My, na Slovensku, uradostení spomíname, čo všeličo premenilo sa už u nás školou od 1918-ho roku, a na túto vec, na jazyk, akoby sme ešte nemysleli. Veď nezabúdame, aký bol náš prechod z Magyarországu do československého štátu. Žili sme pri školách maďarčiacich, rodičia slovenskí do nich už temer nedávali synov, nemohli sme teda mať pre školy slovenské, v štáte Čechov a Slovákov bez meškania zakladané, slovenských učiteľov, profesorov. Vyučovanie v slovenskej reči nemohlo byť náležité! No na Slovensku, zemepisne temer v centre Slovanstva postavenom, učenie slovenskej reči ide iste ľahšie, nežli v Čechách, obstúpených nemectvom, učenie reči českej. Z dedín slovenských, rozkladajúcich sa po údoliach, dolinách a popod hory, ozýva sa ozon slovenských, slovanských zvukov, u nás bude treba len napraviť, doplniť učebné osnovy, a škole či nižšej či vyššej nebude ťažko po slovensky náležite vyučovať. (Veď i učiteľov Slovákov bude už čo rok viacej!)

Pravda, rečové kazy až lepia sa na ľudí, preto nesmieme byť ľahostajní naproti nim ani u nás. Zaznačíme si niečo i pri tejto príležitosti najmä z germanizmov:

Na pr.: Pri ceste ležal chorý *muž* (Mann). Slovák by sa spýtal: či muž? Lebo nám muž a žena je to, čo manžel a manželka. O tom, ktorý leží niekde pri ceste chorý, my povieme: človek. Na pr.: Obrátim sa cestou napravo, a tu leží človek. — Alebo: dobre obutý *muž* má vraj istejší úspech. To je nám dobre obutý *človek*.

Ako v „Slovenskej reči" už mohlo sa čítať, v slovenskom texte nemalo by sa písavať: *umrel vo veku* (na pr.) *57 rokov*. Preklad

nemeckého s litery na literu. Veď my hovoríme: 10-ročný, 20-ročný, 57-ročný.

Zdá sa byť menej krikľavým, ale je tiež kaza: *vo dňoch* (na pr.) *10. a 12. mája.* Alebo: *v týchto dňoch.* Slováci hovoria: Pekne svietilo slnce 10. a 12. mája. Návšteva bude 10. a 12. mája — nie vo dňoch 10. a 12. mája. Ani nepovieme: v týchto dňoch, ale: tieto dni, v tieto dni — toho týždňa, toho roku, tej jari bol brat u mňa.

Alebo: účty *za* rok 1935; výročná zpráva za školský rok. Nedostačí povedať alebo napísať: účty roku (genitív) 1935-ho, alebo: z roku 1935? Načo nemecké *für?*

Germanizmus je i takáto reč: bol založený spolok, chlapec bol dochytený pod jabloňou, — germanizmus je vtedy, keď treba ho rozumieť v takomto smysle: založili, alebo založili sme spolok; chlapca dochytili pod jabloňou. Toto my povieme bez *bol.*

Veľmi zlý, lebo zhusta a v širokom smysle užívaný je germ. *ďalší,* v smysle *ostatné, ostatok.* Komparatív *ďalší* slovenčina zná len v priestore, ináče v smysle len veľmi úzkom, obmedzenom: a jednako čítavame to už veľmi zhusta a v smysle širokom. Na pr.: *ďalšie* zasadnutia spoločnosti (miesto: nasledujúce, ostatné zasadnutia) budú o mesiac; alebo: materi narodilo sa *ďalšie* dieťa, — a tomuto podobné neslovanskosti.

Ale boja sa germanizmu tam, kde ho nieto, kde nemôže byť. Napíšu: utvoriť *jedinú* vládnu stranu, lebo povedať *jednu* vládnu stranu bol by vraj germanizmus. Nuž číslo *jedno* nemá v reči to postavenie, čo i čísla iné, ostatné? Keď hovoríme: *dve* vládne strany, *päť* vládnych strán, a môžeme to správne povedať, prečo pozbaviť takého gramatického práva číslo *jedno?* Keď hovoríme: *tri* hlavy, nuž povedať: *jedna* hlava bol by germanizmus? Slovanovi neprišlo by nikdy povedať niečo o *jednom* ničom? Vpravo bolo vidno tri hlavy, vľavo *jednu.* Tu azda bolo by treba povedať: *jedinú* hlavu? ... A vídame na papieri takéto vety: „Ani při *jediném vydání* svého díla autor neuznal za hodné — —"

A keby len germanizmy; ale čo je tu ešte i okrem nich! Hovoriaci i píšuci už akoby neznali rozdielu medzi slovesom činným (activum) a trpným (passivum). Na pr. sloveso *začať, začínať* ešte v Kottovom slovníku (r. 1887) takto sa predstavuje: Začíná *se tmíti;* všecko mládeže cvičení od pobožnosti *se* začínati má. (Komenský); jakým začátkem začal *se* jest život; v adventě zima tuhá *se* začala; začalo *se* hubení pálením sídel; začíná *se* o tom řeč, a pod.: a dnes počúvame a čítavame ho už len ako activum, takto:

Už začína nám školský rok (miesto: začína *sa* nám —); teprve vlivu Maďarů a prudce vzrůstající celostátní ideje maďarské *začínal* obrat. (A. Pražák: Dějiny spisovné slovenštiny, str. 68.)

Alebo sloveso *stroskotať sa* (trpné) v Kottovom slovníku najdeme v takýchto príkladoch: Sloup *se* ztroskotal; stroskotala se bouře návalem: a dnes hovoriaci a píšuci neznajú ho už ako trpné, len ako činné, bez *sa*. Na pr.: loď stroskotala. Ale Slovák v nedorozumení spýta sa: *Koho* stroskotala, *čo* stroskotala?

Ján Mihál:

BÁSNIK A JAZYK.

Vážený môj čitateľ, nemysli si, že ťa budem unúvať prihrievaním odvarkov rozličných teorií prózy a básnictva. Nie, vonkoncom nie! Mám oveľa vážnejšie veci na mysli. Chcem písať o neklasických prekladoch „Knižnice priateľov klasických kníh", ktorú rediguje slovenský básnik dr. Emil Boleslav Lukáč. S neklasickým prekladom uvedenej edície sme sa zaoberali už na stránkach tohto časopisu. (Viď SR II, 185 a nasl.) Teraz nám ide o Kellerov Epigram, preložený dr. Jánom Bakošom a Doubravkou Bakošovou. Slovenský „preklad" Kellerovho znamenitého diela Das Sinngedicht je jedným z mnohých pokusov o vytvorenie jazykovej syntézy československej. Očakávali by sme, že „Spoločnosť priateľov klasických kníh" vydá diela len v klasickej slovenčine. Dosiaľ sa ešte nestalo tak. Koho viniť z tejto nedbalosti? Prekladateľov a či redaktora? Som neďaleko pravdy, keď poviem, že len a len redaktor je vinný. Nepochybujem ani trocha, že redaktor spoločnosti nečítal preklad v rukopise. Keby ho bol čítal, ako slovenský básnik, ktorému má záležať na čistote svojho nástroja, nebol by dovolil, aby „Spoločnosť priateľov klasických kníh" vydala znásilnenou slovenčinou napísané dielo. A od „prekladateľov" nebola to nerozmyslená smelosť ponúknuť taký „preklad" do série klasických kníh? Človek, honosiaci sa akademickým titulom, nemal tak urobiť! Nebudem podrobne vyratúvať kadejaké kalky, argotizmy, neslovenskosti, lebo pokladám stránky tohto časopisu za pridrahé na pretriasanie vecí, ktoré by mal vedieť už každý kvintán. Kniha je plná takýmito slovami a tvarmi: nerost, vycpaný, arch, rčenie, kvetúci, plujú, nevravila, stín, stinný, drnové stupne, zardievať, válečný, zapotácala, bázlivo, pošetilosť a pod.

miesto dobrých domácich slov: *nerast, vypchaný, hárok, povrávka, kvitnúci, plávajú, nevravela, tôňa, tieň, tônistý, pažitové stupne, zapaľovať, začervieňať, vojenný, vojnový, zatackala, bojazlivo, pochabosť* atď.

Zlých väzieb je v preklade viac ako dosť, na pr. odišla previno m. *po víno;* „že by ste sa mi rád trochu dvoril" m. *že by ste sa mi rád trocha pozaliečali* alebo *že by ste mi rád trocha podvorili;* a ja sa mám dvoriť vám m. *a ja mám dvoriť vám* etc.

Slov s neslovenskou kvantitou je plno: skládanú, vyše tolara (m. *toliara),* bodláčie, zakládané sady, zahrálo, udalosťou, krmiť, dárcu, tak sa zdálo m. *skladanú, bodľačie, zakladané sady, zahralo, udalosťou, kŕmiť, darcu, zdalo* a pod.

Stretáme množstvo slov, ktoré funkčne nepatria do textu, na pr. zavareninami m. *zaváraninami* (17), bol to posledný zbytok kultu m. *bol to posledný zvyšok kultu* atď.

Spisovná slovenčina pozná len *črievice,* no nijaké „strevice", len *slohu,* nie „sloku" a pod.

Jazyk prekladu je náramne poprestýkaný veľmi bezočivými germanizmami, na pr. povedal k sebe (21) m. *povedal si;* akonáhle; robí nám radosť; bol zadržaný uhlom; lebo že ma to priviedlo do smiechu; moje larky sú k niečomu dobré etc.

Autori prekladu neusilovali sa zachytiť dobré slovenské tvary frekventatívnych vidov slovesných, na pr. piesok kôň veselo rozprašoval m. *rozprášal,* vyhotovoval novú zásobu dratvy m. *vyhotúval,* bolo zadržované (290) m. *zadŕžané* a pod.

Mnohé slovesá sú zle prefigované, na pr. zrazu preriedly stromy m. *zredly;* chytil ho do ruky a dvihol ho m. *zdvihol;* stena bola ovešaná m. *navešaná* a pod.

Prekladatelia majú zvláštnu záľubu v prídavných menách, utváraných z participií *l*-ových, ktorým živý jazyk slovenský veľmi rád vyhýba, na pr. zatemnelého priestoru (10), sošedivelého, strnulý, zdivočelí chlapi, strnulosti, splynulé listie a množstvo iných m. *zatemneného priestoru, zošediveného, ustrnutý, zdivočení chlapi, strnutosti, splynuté lístie* a pod.

Zle krátených viet priechodníkom prítomným najdete v knihe, koľko len chcete. Podobne veľké množstvo je participií *l*-ových typu padnul m. *padol.* Čudujem sa, keď naša inteligencia nechce nahliadnuť, že v uvedených typoch nemôže byť „padnul, vyhnul", keďže nevravíme, „padnula, padnulo, padnuli". Vravíme a píšeme len *padla, padlo, padli,* teda môže byť len *padol, vyhol* a pod.!

Nechápem, prečo prekladatelia zavádzajú slovo výdaje m. *výdavky* (159)? Slovenčina má slovo *vydaj* oproti čes. vdavky, vdávání. Akže pokladajú také dačo za obohatenie jazyka, za štylistickú disimiláciu, — prosím, no neradím s tým ísť na verejnosť.

So stránky eufonickej o preklade sa nedá hovoriť. Kakofonických shrkov je v ňom kopa, na pr. odpovedal*a a* ani sa neohliadla (220), vstal *i* admirál (220), ušľachtil*ý i* keď (221), že *o* otrokyňu (222), aby *ju* ihneď (222), hoci *i* my (289), bol*o* okno (289) a pod. m. *odpovedala, no ani sa neobzrela; vstal aj admirál, ušľachtilý, hoc; že otrokyni sa dobre vodí; aby ju hneď, hoc i my, bol oblok* a pod.

Na pláne lexikálnom prekladatelia hádam náročky vyhýbali disimilácii. Neúnavne núkajú čitateľom tie samé slová v rozličných derivátoch, na pr. stálym prepínaním, neustálou zmenou (10), stále javia (11). V knihe najdeme len samé „snáď, takmer, vskutku, konečne, vetve, koberce, rozpačite, temer, kúzlo, dľa" a pod., hoci žiadalo by sa nezabúdať v takýchto prípadoch na synonymiku.

I najkratší *čas* je prekladateľom „dobou".

Najhoršou vecou v knihe je neslovenské vykanie, ktoré je slangom slovenských nedbajov, odôvodňovaným gramatickým sofizmom slovenskému jazyku zväčša nežičivých ľudí. To vykanie stáva sa — by som povedal — argotom istého druhu ľudí. Žiaľbohu, že privržencami tohto slovenského slangu a či už argotu sú mnohí z radov učiteľských, profesorských, úradníckych, ale najviac z polointeligentských, u ktorých má byť kriteriom inteligencie, — ktorí sa chcú ním deliť od svojich otcov a matiek slovenských. Slangom rozumieme jazyk, ktorý je pod štandardom spisovného úzu daného jazyka, argot je jazykom istého druhu ľudí podľa zamestnania.

V ostatných vydaniach Spoločnosti klasických kníh (sv. XXII, XXIII, XXIV, XXV) prekladatelia (Mária Bajová-Babiaková, Augustin Nedeliak, Miloslav Slávik, Viktória Dvořáková-Hašplová) vykajú tak, ako v slovenskej knihe treba vykať: *Vy ste boli* a pod.

Čím ospravedlní redaktor inkriminovanej edície túto nedôslednosť a nedbalosť?

Uvedení prekladatelia posledných štyroch i tu citovaných svázkov ukázali a dokázali, že po slovensky možno veru i pekne písať a že redaktor neprečíta každý rukopis, alebo nedá každý

rukopis zrecenzovať s jazykovej stránky. Ostatné štyri sväzky dozaista prešly starostlivým očistcovým ohňom svedomitého pera. Mám ten dojem! Preklady sú dobré. Najdeme, pravda, kadečo, čo by sme mohli povyčítať, ale vcelku súhlasíme. No, predsa si dovolíme prekladateľov na kadečo upozorniť. Na pr. Bajová-Babiaková má „poslať lúčiaci bozk mužovi" m. *poslať rozlučný bozk* alebo *bozk na rozlúčku;* za „vika" sa pýta *ľadník* a pod. Môžme povedať, že XXIII. sv. je vzorne preložený, prekladal ho A. Nedeliak. Zbaví preklad M. Slávikov (XXIV. sv.), periodické vety sú mu trocha strapaté, kostrbaté; má „keď si ty naň hrala" m. *keď si ty na ňom hrala.* I živá slovenčina, nielen lepší slovenskí spisovatelia, poznajú len *„hrať na niečom"*. Prekladateľka XXV. sv. V. Dvořáková-Hašplová neuhádla preložiť básenku „Song of an American sailor", robila to veľmi voľne, čím sotrela nielen pel pôvodiny, ale i jej smysel, najmä v ostatnej slohe. Dvořáková tiež má rada prídavné mená z participií *l*-ových, ako: zľadovatelých, zvápenatelých a pod. m. *zľadovených, zvápenených.* Slovenským ušiam dostačí tak. Nami podané tvary majú okrem toho, že lahodia ušiam, i tú prednosť, že majú po slabike menej. Estetici jazyka vyjadrujú sa takmer jednomyseľne, že jazyk s väčšou mierou jednoslabičných a menej slabičných slov lepšie vyhovuje normám eufonickým a básnickým. Nesmieme si jazyk rozhegávať sami, lebo podľa prof. Mathesia (Spisovná čeština a jazyková kultura 17) „Jazyk, jehož užívání je tak rozkolísané, není vytříbený". My chceme jazyk vycibrený, lebo aký človek, taká reč, aký jazyk — taký národ: rozheganý jazyk — rozheganý národ. Aby sa nám jazyk nerozhegal, o to sa majú starať do istej miery aj naši básnici, tobôž takí, čo sú aj redaktormi. Redaktor „klasických" prekladov mal by byť klasickým znalcom správnej slovenčiny a mal by sa viacej starať o to, aby za jeho redaktorstva vychodily len starostlivo vydané diela.

Slovenštinu přece nedělá, že se místo českého d u š e napíše d u š a, místo t e ď t e r a z a pod. J á d r o m u s í b ý t i s l o v e n s k é. Přejí-li si Slováci, aby jejich spisovný jazyk přestal býti spisovným jazykem, ať jen následují příkladu takových slovenských novinářů, politiků a spisovatelů, myslících po česku a jen p o v r c h n ě píšících a mluvících po slovensku.

Josef Zubatý.

HLAVNÉ DEADJEKTÍVA.

Najdôležitejšie kmeňoslovné skupiny denominatív tvoria slová, vzniklé z podstatných a prídavných mien. Hranica medzi ich derivačným bohatstvom je väčšinou celkom zreteľná (porov. *chlapec-plešivec),* no jednako sú prípady, že sufixálny výsledok toho istého druhu predpokladá raz ako základ substantívum a inokedy adjektívum (*ohnisko-kapustnisko*). Táto čiastočná dvojakosť narušuje nielen očakávanú pravidelnosť, podľa ktorej by slová skúmali alebo zo substantív, alebo z adjektív, ale má za následok i nezreteľnosť, ak posudzujeme tvar s dneskajšieho stanoviska. Konkrétne býva tak na pr. pri slovách s príponou *-ík*, ktoré sú derivačným výsledkom z adjektív, doznievajúcich na sufix *-ný*. Pri ich osvetľovaní neraz sa jednoducho tvrdí v synchronických kmeňosloviach, že sú vlastne zo substantív s príponou *-ník* (*les-ník*, a nie *lesn-ík*). Vývin týchto slov a im podobných predstavuje, zdá sa, dve vrstvy: prvú, a to staršiu zastupujú substantíva, čo sa skladajú z prídavného mena, doznievajúceho na príponu *-ný* a zo sufixu *-ík*, a druhú, mladšiu, ktorej slovné bohatstvo je s formálnej stránky shodné s pôvodným tvorením, ale je výsledkom analogie toho vývinového štádia, ktoré predpokladá i bez živého úzu základného adjektíva mechanickú deriváciu podľa hotového už fondu slov prvej vrstvy.

Keďže v skupine slov so sufixom *-ík* substantíva so značením zamestnania (*lesník, robotník, obchodník* ap.) majú za základné slovo vlastne substantívum (*les-, robot-, obchod-*), čo v konečnej derivácii lepšie si uchováva svoju významovú silu ako adjektívum (*lesný, robotný, obchodný*), ktoré by sme mohli nazvať deriváciou sprostredkujúcou, tak sa vidí, ako by tieto slová vznikaly priamo od základného substantíva (*les, robota, obchod*), a nie od prídavného mena (*lesný*), a preto sa hovorí o prípone *-ník,* hoci jej pôvodne nebolo.

Ak sa pamätá na tieto výhrady, osvetlené uvedenými hypotézami, deadjektíva sú podstatné mená, ktoré vznikly alebo zo skutočných prídavných mien, na pr. *hriešnik, slepec, starosť, siroba* ap., alebo z adjektívnych tvarov, na pr. z participií: *vyhnanec, spálenina, sčítanosť, súcosť* ap.

Základné adjektívum býva obyčajne plného tvaru, teda i s prípadnou príponou: *dlž-ň-ík, šed-iv-ec, hlb-ok-osť* ap. No niekedy

jeho sufix odpadá: *širina, dĺžina, širák, kratúch, pľuhoš, ťažoba, drobizeň* ap.

Deadjektíva sa rozdeľujú na dva hlavné druhy, a to na substantíva, čo označujú I. nositeľa vlastnosti, a II. vlastnosť.

I. Mená nositeľa vlastnosti vyslovujú osoby alebo veci (konkréta) a tvoria sa týmito príponami: *-ík* (*-ikъ*), *-ec* (*-ьcь*), *-ica, -ina, -ák, -iak* (*-akъ*), *-och* (*-ochъ*), *-ok* (*-okъ, -ъkъ, -ьkъ*), *-ka* (*-ъka*), *-áň -án*, (*-anь, -anъ*), *-oň* (*-onь*), *-oš* (*-ošь*), *-áš, -uľa, uša.*

II. Mená vlastnosti (abstraktá) tvoria sa týmito príponami: *-osť* (*-stь*), *-ota* (*-ta*), *-oba* (*-ba*), *-da, -stvo* (*-ьstvo*), *-ie* (*-ije*), bez prípony (*-ь*).

I. Mená so značením nositeľa vlastnosti.

1. Prípona *-ík* (*-ikъ*).

Okrem rozličných derivácií s inakším značením sufix *-ík* (*-ikъ*), odvodzuje v slovanských jazykoch často i podstatné mená, vzniklé z prídavných mien (stsl. *zlatikъ, dlъžьnikъ, grěšьnikъ, načelьnikъ*; srb. *toplik, bezbožnik, ljubovnik;* rus. *molodik, tupik, rovesnik;* čes. *malík, bídník, rolník;* poľ. *dłużnik, grzesznik, mielnik* ap.*).

Hojné doklady slovenské s príponou *-ík* sú:

1. z prídavných mien pôvodu denominatívneho:

a) kde sufix je zreteľný, lebo adjektívum nie je zakončené na *-ný*: kyslík, malík, mladík, rýdzik, rýchlik ap.

b) kde je sufix *-ný:* čeľadník, číselník, dlžník, dolník, jablčník, kališník, lyžičník, náčelník, nevoľník, ochotník, plachetník, stredník, súčasník, škaredník, vaječník, zlatník, železník ap.

c) kde prídavné meno na *-ný* utvorilo sa z adjektívnej formy s príponou *-ov(ý)*: bryndzovník, daňovník, duchovník, medovník, makovník, syrovník ap.

2. z prídavných mien pôvodu deverbatívneho:

a) bez prípony *-ný:* ubehlík, uprchlík ap.

b) so sufixom *-ný:* bruchopasník, hlásnik, náhradník, obžerník, účastník, útočník, vábnik, zábavník, záškodník, povereník ap.

Tieto deadjektíva s príponou -ík označujú:

1. osoby, ktoré sú nositeľom vlastnosti základného adjektíva: bezbožník, darobník, daromník, falošník, hnusník, hriešnik, chlipník, jazyčník, kajúcnik, ľahkomyseľník, márnotratník, maškrtník, naničhodník, násilník, nevďačník, neverník, ohavník, ošemetník,

* F. Miklosich, Vergleichende Stammbildungslehre, Wien 1875, str. 246 a nasl.

parádnik, posmešník, smilník, smrteľník, ukrutník, úlisník, výtečník, záškodník, závistník, zlomyseľník, zlostník ap.

2. zamestnanie osôb, pričom významová sila adjektíva je oveľa slabšia ako základného substantíva: kožušník, kostolník, pokladník, obuvník, kaviarnik, roľník, školník, záhradník, robotník, strážnik, vrátnik, živnostník, zlatník ap.

3. veci, ale zriedkavejšie ako osoby: blatník, blšník, bryndzovník, cenník, čelník, číselník, denník, jablčník, kapustník, kosouholník, lekvárnik, obdĺžnik, parník, radostník, slovník, úvodník, zákonník ap.

P o z n á m k y. — 1. Z *adjektíva* + *ík* tvoria sa i **nomina loci**, na pr. krmník, letník, holubník, sklenik ap. (Porov. Slov. reč IV, str. 258.) — 2. Ak je prídavné meno odvodené od substantíva, zakončeného na *-n*, píše sa *-nn-* a, rozumie sa, ani v ďalšej derivácii netreba túto spoluhláskovú dvojitosť pozmeniť, teda: *cena-cenný-cenník; deň-denný-denník*, vina-vinen-vinník; zákon-zákonný-zákonník, buben-bubenník; plátno-plátenník; strana-stranník ap. — 2a. Slovo šafraník (zo šafran) malo by sa písať podľa tohto pravidla tiež s dvoma *n*, no azda preto, že prídavné meno šafranný je takmer nemysliteľné, uvádza sa šafranik (Tvrdý, str. 608). — 2b. Spôsob písať tieto slová s jedným *n* (Pravidlá, 4) opiera sa iba čiastočne o výslovnosť (u subst. zamestnania bubeník, pláteník, ale denník, cenník ap.) a môže budiť dojem, ako by išlo o substantívne odvodeniny (*deň* > *denik*, *cena* > *cenik*).

2. Prípona *-ec* (*-ьcь*).

Substantizovanie adjektív patrí najmä svojím rozsahom k najdôležitejším funkciám prípony *-ec* v slovanských jazykoch (stsl. *bradatьcь, mladěnьcь, bъživьcь, slěpьcь, svętьcь*; srb. *lakomac, mudarac, sinovac;* rus. *mladenec, otščepenec, uroženec;* čes. *mládenec, šedivec, vyslanec*; poľ. *mędrzec, starzec, posłaniec*. Miklosich, uv. m. str. 306 a n.). V slovenčine tvorí *-ec* (*-ьcь*) substantíva od prídavných mien pôvodu 1. najmä slovesného a 2 menšou mierou denominatívneho.

1. Deverbatívny základ týchto slov so značením nositeľa vlastnosti pripomína nevdojak ich príbuznosť s nomina agentis, čo majú tú istú príponu (*honec, kupec, plavec, lezec* ap.) a podobný význam. Dokonca tieto dve kategorie stýkajú sa niekedy i s formálnej stránky, lebo nomina agentis, skrslé od III. triedy slovesnej vzoru *rozumieť*, môžu mať ten istý tvar ako tieto deadjektíva. Tak

na pr. slovo *šedivec*, hoci sa interpretuje ako denominatívum (od *šedivý*), rovnako by sa mohlo chápať aj ako nomen agentis (od *šedivieť*).

Z uvedenej etymologickej blízkosti vysvitá aj vývinová živosť a veľký počet týchto podstatných mien. Ich adjektívny základ doznieva na prípony:

-(i)vý: horlivec, hýrivec, odvážlivec, pachtivec, zábudlivec, zúrivec ap.

-(a)vý: brbtavec, dotieravec, hltavec, hmyzožravec, chrchlavec, kuľhavec, maznavec, škuľavec ap.

-(a)lý: nedbalec, neurvalec, ospalec, ožralec, povstalec, prešibalec, prisťahovalec, znalec, zúfalec ap.

-(e)lý, -(i)lý: pohorelec, umelec, votrelec, zneznelec, odrodilec, poblúdilec, vyslúžilec ap.

-ný a *-tý* ako príčastia trpné:

-(a)ný (V. a VI. triedy) birmovanec, chovanec, miešanec, neogabanec, odchovanec, odranec, ošarpanec, otrhanec, poslanec, rozmaznanec, skapanec, sprisahanec, trestanec, ufúľanec, vyhnanec, zamestnanec ap.

-(e)ný (IV. triedy): cvičenec, chránenec, menšenec, nezdarenec, obesenec, obľúbenec, odsúdenec, oslávenec, posvätenec, poverenec, pokrstenec, sadenec, sľúbenec, spojenec, sverenec, učenec, vzbúrenec, zaľúbenec, zatratenec ap.

-(e)ný (iných tried): nadšenec (II), najdenec (I), pletenec (I), pomätenec (I), šialenec (III), vyhorenec (III) ap.

-tý (I. triedy): pokrytec, najatec, prepiatec, zajatec ap.

2. Denominatívny základ týchto slov so značením vlastnosti doznieva na tieto prípony:

-vý, -(i)vý, -(a)vý: špinavec, bahnivec, kostlivec, priaznivec, šedivec; mrchavec, pľuhavec ap.

-ový: Slová sem patriace sú neživotné: ľadovec, latovec, lieskovec, medovec, rebrinovec, spiežovec, šindľovec ap.

-rý, -lý: chrabrec, mudrc (*mudrec), podlec ap..

-ý: slepec, lakomec, krutohlavec, svätec ap.

3. Prípona *-ica*.

Ako v iných slovanských rečiach (stsl. *grěšьnica, pijavica, mǫžatica*; srb. *vrsnica, svodnica, bradavica;* rus. *zadnica, pijavica;* čes. *zimnice, bradavice, levice;* poľ. *grzesznica, makowica, prawica* ap. Miklosich, uv. m. str. 293 a n.), i v slovenčine prichodí prí-

pona *-ica* v zástoji slov s významom nositeľa vlastnosti a označuje 1. mená osôb ženského rodu ako prechyľované formy k mužským slovám, doznievajúcim na sufix *-ík, -ec* a 2. mená vecí.

1. a) Prechyľovaním deadjektív na *-ík* sú na pr. ženské podstatné mená: kláštornica, kľúčnica, falošnica, hanobnica, hriešnica, jazyčnica, kajúcnica, klebetnica, márnotratnica, maškrtnica, naničhodnica, nevernica, podvodnica, spoločnica, uličnica, vražednica ap.

P o z n á m k a. — Ale býva, a to oveľa častejšie aj *-ka*, odvodené od subst. mužského rodu: dôverníčka, farníčka, hájnička, hudobníčka, náčelnička, odborníčka, ochotníčka, pracovníčka, priekopníčka, robotnička, školníčka, začiatočníčka, záhradníčka ap.

1. b) Prechyľovaním deadjektív na *-ec* sú na pr. tieto zriedkavé doklady ženských podstatných mien: svätica, chovanica, sľúbenica, sverenica, šialenica ap.

2. a) Mená vecí s príponou *-ica* skrsly z prídavných mien obyčajne denominatívnych, čo doznievaly na prípony:

-ný: dennica, hrdelnica, kapustnica, olovnica, ovsenica, plemennica, vaječnica, večernica, zimnica, železnica ap.

-atý: hlavatica (ryba), okatica (ryba), vlasatica ap.

-ový: borovica, čerešňovica, dažďovica, hruškovica, ľadovica, lieskovica, lojovica, makovica, pupkovica (zelina), siahovica, slivovica, voskovica ap.

-rý, -lý: bystrica, ostrica, okrúhlica ap.

-ý: belica, ľavica, pravica, širica ap.

2. b) Mená vecí skrsly aj z deverbatív, na pr. dojnica, blýskavica, hrmavica, dýchavica ap.

2. c) Z príčastia trpného: babranica, praženica, škvarenica, tlačenica, šušenica ap.

P o z n á m k y. — 1. Niekedy úzus prípon *-ica* a *-ina* sa kolíše, hoci je medzi nimi aj významový rozdiel: škvarenica-škvarenina, motanica-motanina, babranica-babranina ap. — 2. Z *adjektíva* + *ica* tvoria sa i nomina loci, na pr. chladnica, knižnica, mýtnica, strážnica ap. (Porov. Slov. reč, uv. m. str. 257.) — 3. O písaní slov typu *dennica, plemennica* ap. platí to isté pravidlo ako pri menách so sufixom *-ík*, keďže tu ide s etymologickej stránky o tie isté podmienky.

4. Prípona *-ina.*

Podstatné mená s príponou *-ina* označujú iba veci (stsl. *bystri-*

na, мънъшина, širina; srb. *bistrina, davnina, govedjina;* rus. *korotizna, novizna, solonina;* čes. *cizina, novina;* poľ. *krzywizna, polszczyzna* ap. Miklosich, uv. m. str. 132 a n.) a iba výnimočne patrí sem i osoba (na pr. hrdina).

1. Denominatívny je adjektívny základ slov s týmito príponami:

-í. Charakterizuje prisvojovacie prídavné mená od slov zvieracích. Kde niet zmäkčenia koncovej spoluhlásky adjektíva, s hľadiska systému možno vychodiť tiež od prídavného mena: baranina, capina, človečina, hovädzina, konina, kravina, psina, zverina ap.

-ací: husacina, kačacina, koňacina, kuracina, mačacina, prasacina, srňacina, sviňacina, žabäcina ap.

Z deminutívneho tvaru základného slova vznikly: barančina (baranec), bravčovina (bravec › bravčový › bravčovina), plekančina (plekanec, plekanča, hoci slovo je pôvodu deverbatívneho, a to od slovesa plekať).

-ový: bielkovina, bravčovina, cukrovina, hrachovina, hromovina, chrbtovina, mäsovina, moľovina, mostovina, rakovina, rebrovina, slonovina, volovina ap.

So sufixom bez osobitného významu: bystrina, krivina, kyprina, modrina, mokrina, novina, prvina, slabina, starina, surovina ap.

2. Deverbatívny je adjektívny základ slov v trpných príčastiach:

-(a)ný (V. trieda): babranina, látanina, miešanina, motanina, táranina ap.

-(e)ný (IV. tr.); borenina, dávenina, opálenina, skrivenina, slúčenina, solenina, spálenina, spletenina, škvarenina, zavarenina ap.

-(e)ný (iných tried): odrenina (I), pletenina (I), vymyslenina (III) ap.

-lý. Particípium *l*-ové vo funkcii preterita pasíva: zmrzlina (II), opuchlina (II), roztrhlina, stvrdlina, zdochlina ap.

P o z n á m k y. — 1. Za deadjektíva treba pokladať a s vývinom mien na sufix *-ina* možno spojiť slová, zakončené na *-izeň.* Pôvodne doznievaly na *-izna* a neskoršie sa analogiou priklonily k novému vzoru *dlaň:* bielizeň (bielizna › bieliznа › bielizeň). Podobne: dedovizeň, drobizeň, novizeň ap. — 2. Niektoré podstatné mená na *-ina* sú aj abstraktného významu: konina (hlúposť), novina, slabina (slabá stránka veci), vymyslenina ap.

(Pokračovanie.)

Ján Žigo:

PÍSANIE A SKLOŇOVANIE CUDZÍCH SLOV.

Že máme v slovenčine hŕbu cudzích slov, je vec celkom prirodzená, však v tomto ohľade slovenčina nie je osihotená; naopak, i najkultivovanejšie jazyky, ako je na príklad francúzština, majú veľké množstvo cudzích slov. Veď len národ, ktorý by žil osihotene, ktorý by sa hermeticky uzavrel pred vplyvmi iných národov, len taký národ by mal slovník celkom neporušený, no na druhej strane zas nemal by vôbec pomenovaní na isté veci, ktoré druhý národ pozná, ale ktoré jemu samému sú úplne neznáme. Lebo je nepochybné, že najviac cudzích slov sa dostáva do slovníka práve prijatím novej neznámej veci.

Cudzie slová sú teda potrebné v každej reči. Ide teraz o dve veci: 1. nakoľko sú potrebné a 2. ako ich máme písať, či sa musíme pridržať prísne toho tvaru, aký malo patričné slovo v tom-ktorom jazyku, alebo či sú dovolené rozličné zmeny: skracovanie, predlžovanie, zmena rodu atď.

Na prvú otázku, nakoľko sú cudzie slová potrebné v slovenčine, dostatočne posvietil už dr. H. Bartek v SR II, 178—182, preto nebudeme sa tu o nej šíriť. V nasledujúcich riadkoch dotkneme sa otázky druhej, či cudzie slová máme písať prísne etymologicky a či úplne v duchu slovenčiny.

Hneď na začiatku rád by som povedal, že je celkom zbytočné písať *th*, a to nielen v menách obecných, ako na pr. *astma* ap., ale aj v menách vlastných (Teokrit), lebo *th* bolo v spoločnej indoeurópčine, ale zaniklo už v dobe predpraslovanskej a načo ho teraz znova ťahať do slovenčiny. Teda aj *Atény* aj bohyňa *Aténa* píšu sa bez aspiráty.

Najskôr všimnime si, ako sa majú veci s rodmi:

1. V slovenčine máme *ten Váh, ten Dunaj*, v nemčine je *die Waag, die Donau.*

2. Slová typu *blamáž, dekoltáž, drenáž, ekvipáž* pochádzajú z francúzštiny, kde sú mužského rodu; v slovenčine sú všetky rodu ženského.

3. a) *Štadion, lexikon, epiteton, meter, prototyp,* všetky mužského rodu a *epizoda* ženského z gr. στάδιον, λεξικόν, μέτρον, πρωτότυπον, ἐπεισόδιον, ἐπίθετον, všetky rodu stredného,

b) *Opus, album, element, testament, punkt, manuskript, postulát, fakt* mužského rodu a *superpelica* ženského z lat. *opus,*

-eris, album, elementum, testamentum, punctum, manuscriptum, postulatum, factum a *superpelitium*, všetky stredného rodu.

c) *Symptom, pseudonym, idiom, epigram, telegram, program, monogram* mužského rodu a *astma, krizma, miazma, aroma, axioma* (alebo *axiom*) ženského rodu z gr. σύμπτωμα, -ατος, φεύδω + ὄνυμα, ἰδίωμα, ἐπίγραμμα, ἄσθμα, χρίσμα, μίασμα, ἄρωμα, ἀξίωμα, -ατος, všetky stredného rodu.

d) Rozličné: *nektar* m., lat. *nectar* n., gr. νέκταρ tiež n.; *misál* m. z lat. *missale* n., *majáles* m. sg., lat. *majales* (totiž *ludi*) m. pl.; *omega* f. z gr. ὦμέγα; *aleluja* f. z hebr. *hallelujah*, obe vlastne nesklonné, teda stredného rodu; *remitendy* f. pl. z lat. *remitenda, -orum*, n. pl.; *legenda* f. sg. z lat. *legenda, -orum* n. pl.; *rébus* m. vlastne abl. pl. od lat. *res*.

4. *Kartágo, -a* str. rodu z lat. fem. *Karthago, -inis*.

Myslím, že tieto príklady dostatočne dosvedčujú, že zmena rodu nie je nič zvláštneho, naopak, že je niekedy nevyhnutná.

Zo skracovania a predlžovania slov spomenieme aspoň letmo niektoré príklady, podrobnejšie pri jednotlivých problémoch. Tak: gr. Ἀριάδνη, lat. *Ariadna*, fr. *Ariane*, slk. *Ariadna*, alebo *gr.* Ἄτλας lat. *Atlans*; gr. Αἴας, -αντος, lat. *Aiax, -acis*; lat. *Sulla-* gr. Σύλλας, fr. *Sylla; nuansa* (nuancia) z fr. *nuance, psycha* z gr. ψυχή, *anonsa* z fr. *annonce*, podobne *depeša, deviza, dištancia, delikatesa* z fr. *dépêche, devise, distance, délicatesse; societa, -y, charita* z lat. *societas, charitas, -atis*; *metoda, perioda* z gr. μέθοδος, περίοδος, alebo *klasa, báza, kríza, prognóza, prax* z lat. *classis* a z gr. βάσις; κρίσις, πρᾶξις.

To by bolo akosi úvodom. Postavme si teraz niekoľko problémov a pokúsme sa ich riešiť.

I. téma, -ata — téma, -y

a príbuzné *dráma, stigma, dilema, dogma, klíma* ... atď.

Problém na prvý pohľad dosť ťažký; ale keď si všimneme iných slov, pochádzajúcich z gr. -α, -ατος, veľmi ľahko riešiteľný, pretože *dráma* a *téma* sú takmer jediní zástupcovia tejto skupiny, pri ktorých sa striktná etymologia ešte drží. Vezmime si iné slová, tak na pr.: *symptom, aroma, krizma, miazma, astma, protoplazma, monogram, program, telegram, epigram, idiom, poema*, (pri ktorých nikomu nepríde na um skloňovať ich etymologicky) z gr. σύμπτωμα, -ατος, ἄρωμα, μίασμα, ἄσθμα, πλάσμα, μονογράμμα, πρόγραμμα, ἰδίωμα, ποίημα, -ατος, všetky str. rodu.

Z uvedeného vidíme, že väčšina slov tejto kategorie alebo si ponechala koncové *-a*, ale prešla k ženskému rodu a skloňuje sa celkom podľa vzoru „ryba", alebo odpadlo aj koncové *-a*, slová prešly k mužskému rodu a skloňujú sa celkom podľa vzoru „dub".

Chceli by sme spomenúť ešte niekoľko príkladov na dôkaz, že veľa ráz absolútne sa nemôžeme spravovať etymologiou, ale len duchom jazyka, vlastne v tomto prípade štruktúrou pôvodných slov v slovenčine.

V rímskych dejinách často sa spomína *Kartágo*. Keby sme chceli toto slovo prísne etymologicky skloňovať, predovšetkým by sme museli povedať, že je ženského rodu, teda „tá Kartágo", a skloňovať „z tej Kartáginy" ap., čo môže povedať na príklad Maďar, učiaci sa slovensky, no nikdy nie rodený Slovák, lebo niet v slovenčine takého slova, ktoré by bolo ženského rodu a ktoré by bolo zakončené na *-o*. Keďže slová, vychodiace na *-o*, sú v slovenčine stredného rodu, Kartágo prešlo celkom správne k strednému rodu a skloňuje sa celkom pravidelne podľa vzoru „mesto".

Rímsky boh lásky volal sa Amor alebo *Kupido*. Zasa slovo, pri ktorom nám etymologia zlyhá úplne, pretože malo by sa skloňovať „Kupidina, Kupidinovi", no skloňujeme ho celkom pravidelne podľa vzoru „chlap": *Kupida, Kupidovi* ...

Chceme spomenúť ešte aspoň jedno také slovo, ktoré sa absolútne nemôže spravovať etymologiou. V grécko-rímskej mytológii hovorí sa o *Adonisovi* (nom. *Adonis* z gr. Ἄδωνις, -ιδος), hoci etymologicky by malo byť „Adonidovi".

Prečo by sme sa len pri téme a dráme kŕčovite mali pridržať etymologie? Lež niekto, hádam, namietne: Dobre, ale keď sa zriekneme skloňovania dráma, -ata, musíme sa zrieknuť aj adjektíva dramatický, tematický atď. — Len zdanlivo. Máme slová: *symptom, charita* (nikomu ani vo sne nepríde na um skloňovať „charitaty, charitate"), *teoria, patos, aroma, astma* atď. a od nich adjektíva *symptomatický, charitatívny, teoretický, patetický, aromatický, astmatický*, prečo by sme nemohli celkom pekne hovoriť *dramatický, tematický* a skloňovať *dráma*, gen. *drámy*, pričom by v gramatikách vystala poznámka pri vzoroch „ryba" a „mesto", že *téma* a ešte celá hŕba slov nie sú ženského rodu a neskloňujú sa podľa paradigmy „ryba", ale sú neutrá a skloňujú sa podľa vzoru „mesto".

Zaujímavé je, ako píše francúzsky pravopis niektoré slová

tejto kategorie, na pr.: stigma*te*, clima*t*, thè*me* proti gréckemu στίγμα, -ατος, κλίμα, -ατος, θέμα, -ατος.

II. Slová na -us, -os, -um, -on, -es.

Sem patria slová: *cirkus-jamb, Epikuros-filantrop, publikum-fakt, lexikon-prototyp, Herodes-Demostenes* ap. Ako už aj z týchto príkladov vidno, je to skupina veľmi rozmanitá a komplikovaná, pretože v nej môžme spozorovať viac úplne protichodných tendencií:

1. Odstraňuje sa koncové *-us, -os* atď. aj v nom. sg., pričom substantíva, pôvodne zakončené na *-um, -on*, menia rod a prechádzajú k vzoru „dub": *imperatív, infinitív, jamb, prefekt, prelát, progres, motív* z lat. *imperativus, infinitivus* atď.; *fakt, element, punkt, koncept, manuskript, testament, postulát* mužského rodu z lat. *factum, elementum* atď. rodu stredného; *filantrop, Olymp, chór, pór, psychiater, rým* z gr. φιλάνθρωπος, Ὄλυμπος, χῶρος atď.; *meter; prototyp* mužského rodu z gr. μέτρον, πρωτότυπον rodu stredného; jedinú výnimku tvorí slovo *embryo* z gr. ἔμβρυον ktoré ostáva rodu stredného; *Polyfém, Ezop, Homér* z gr. Πολύφημος, Αἴσοπος, Ὅμηρος.

2. Zachováva sa koncové *-us, -on* atď. vo všetkých pádoch: *pasus, rébus, týfus, cirkus, turnus, sinus, opus*; *lexikon, štadion, epiteton*; *album*; *Herodes*; teda *pasusu, rebusu*; *lexikona, albumu, Herodesa* atď. mužského rodu.

3. Pre tendenciu etymologizujúcu v nom. sg. *-us, -os, -um* ostáva, lež v ostatných pádoch zaniká: *organizmus, katechizmus, Tacitus, Tertulianus, Horácius, Vergilius, Ovidius, Julius*; *rytmus* z gr. ῥυθμός, *fórum, publikum, mauzoleum, dátum, medium, milenium*; *asyndeton, polysyndeton, distichon, prognostikon*; *Diogenes, Demostenes, Hádes; Epikuros, Lykurgos* ap., genitív je teda *Tacita, rytmu, fóra, asyndeta, Diogena* ap.

Keď skúmame, prečo také protichodné tendencie, prečo sa tak odlišne chovajú slová, patriace do tej istej skupiny, prídeme na vec ani nie tak zvláštnu, ktorú sme konštatovali a snažili sa dokázať hneď na začiatku tejto štúdie, že totiž jazyk sám od seba sa snaží odstrániť všetky znaky, ktoré pripomínajú cudzí pôvod, pretvorí slovo hláskoslovne, takže štrukturálne úplne sa podobá slovám domáceho pôvodu.

Prvé dve tendencie sú slovakizujúce a badáme ich pri všetkých slovách, ktoré sa dostaly do slovenčiny už dávnejšie a ktoré

sa dosť užívajú, takže bolo akosi dosť času, aby ich jazyk preformoval do svojho organizmu. Naproti tomu slová sub 3. sú väčšinou sviatočné, v každodennom živote na ne takmer nenaďabíme a to je hlavná príčina cudzoty ich koncovky.

Keď sme teraz zistili, kam smeruje vývin, pozrime na jednotlivé slová, či sú schopné prispôsobovať sa. Slová, uvedené sub 1. a 2., sú na konci prerodného procesu, majú už úplne slovenskú štruktúru hláskoslovnú, a preto si tu povšimneme len slov, uvedených sub 3. Preskúmajme, či by sa nemohly tiež spravovať podľa prvej alebo druhej tendencie.

1. Slová *Tacitus, Tertulianus, Horácius, Vergilius, Ovidius, Diogenes, Demostenes*; *Epikuros, Lykurgos* ap. celkom môžu odstrániť koncové *-us, -os, -ēs,* respektíve *-ius* a dostaneme tvary *Tacit, Tertulian, Horác, Vergil, Ovid, Diogén, Demostén*; *Epikur, Lykurg* ap., ktoré hravo vie skloňovať každý. Meno *Hádes* skloňovali by sme celkom normálne: *Hádesa, Hádesovi* atď. Takto skloňovať káže už aj snaha po rozlíšení významov, snaha, aby sme mali podľa možnosti pre každý pojem iné slovo. V konkrétnom prípade odlíšiť Hádesa od nášho hada (porovnaj *pas-pasus*). A potom, skloňujeme *Herodes, Herodesa,* prečo by sme nemohli skloňovať i *Hádes, Hádesa?*

2. Slová *organizmus, katechizmus, Julius, rytmus, fórum, publikum, mauzoleum, dátum, medium, milenium*; *asyndeton, polysyndeton, distichon, prognostikon* robia už väčšie ťažkosti. Odstrániť koncovú slabiku nemôžeme, pretože by nám vznikly absurdné slová, protiviace sa duchu slovenčiny ešte viacej. — Pospolitý ľud, nakoľko pozná tieto slová, neskloňuje ich nikdy etymologicky. Keď mi rodičia rozprávali, ako to bolo, keď oni chodili do školy, nuž veru ich „pán rechtor rectoval len z katechizmusu", nikdy nie z kaťechizmu. Jednako v spisovnej reči skloňujeme slová na *-us, -um* a *-on* bez nominatívnej prípony: *organizmus,* gen. *organizmu,* a len výnimočne sa zachováva nominatívna prípona, na pr. *cirkus,* gen. *cirkusu.* Hoci tento stav je proti princípom, ktorými sa spravuje ľudová reč pri prejímaní cudzích slov, predsa aspoň nateraz ťažko by bolo niečo meniť.

III. Mená zakončené na -o, -s.

Sem patria mená *Cicero, Mars* a pod., ktoré môžeme zadeliť do niekoľkých skupín:

1. *-o*: *Cicero, Kato, Nero*; *Solón*; *Kupido, Kartágo* a pod.

2. *-s*: *Ajas, Atlas* a pod.

3. *-s*: *Mars, Nepos, Eros*; konečne môžeme sem zaradiť mená *Zeus* a *Jupiter*.

Skôr ako by sme sa dali do rozboru týchto slov, povšimneme si, nakoľko slovenčina zachováva etymologiu pri iných podobných slovách a porovnáme spôsob písania týchto slov v gréčtine a v latinčine, prípadne i v moderných jazykoch.

Z latinčiny máme slová: *referent, producent, protestant, recenzent* ap., pri ktorých nikto nebude požadovať etymologický nominatív *referens, producens* atď. Naopak zas, máme *preferans, tangens* ap. a neskloňujeme ich „preferantu, tangentu", ale celkom po slovensky, ako pri väčšine podstatných mien mužského rodu tak, že k nominatívu pripojujeme prípony ostatných pádov, teda *preferansu, tangensu* atď.

Z lat. *Maecenas* máme v slovenčine *mecenáš*, alebo - - keďže koncovka *-áš* azda priveľmi zaváňa maďarčinou — len *mecén*.

Slová *prézes, kustos* z latinského *paeses, -idis, custos, -odis* skloňujeme po slovensky *prézesa, kustosa,* hoci etymologicky maly by znieť „prézida, kustoda". Podobne skloňujeme *opus*, gen. *opusu*, nie nejaké „operu", ako by malo byť podľa etymologie, keďže kmeň je *oper-*.

O pridávaní, vynechávaní, prípadne zmene koncoviek, sme už hovorili. Spomenieme ešte niektoré:

Z gr. μέθοδος, περίοδος, ἐπεισόδιον máme v slovenčine *metoda, perioda, epizoda,* z lat. *superpelitium, missale* je *superpelica, ten misál*, z gr. ψυχή, ἑκατόμβη a z fr. *nuance, distance, annonce* máme *psycha, hekatomba, nuansa, dištancia, anonsa.*

Osobitne spomenieme *majáles*, pretože je to klasický príklad, kam vedie premrštené etymologizovanie. Človek sa až čuduje, ako môžu takto zaznávať slovenčinu. Vraj „Medické majáles". Áno, za onoho času to bolo *majáles* (doplň *ludi*), plurál, no v slovenčine ani ináč nemôže byť ako *ten majáles, toho majálesu.*

Ešte jeden príklad. Protinožec sa cudzím slovom volá *antipod.* Keď skúmame pôvod tohto slova, prídeme na to, že pochádza z gr. ἀντίπους, -ποδος, v tomto prípade zas vystala etymologia a kmeň *antipod-* pokladali sme za nominatív, alebo menej učene povedané: podľa ostatných pádov urobili sme aj nominatív. A tu sme pri koreni celej veci, no skôr si všimneme porovnania niektorých mien v latinčine, gréčtine a francúzštine.

Z Homérovej Iliady poznáme hrdinu Ajanta; grécky nom. je Αἴας, -αντος, ale rímski dramatici písali už *Aiax, -acis,* teda z m e n a k m e ň a. Slovenskému jazyku najlepšie vyhovuje *Ajant, -anta,* ale k tomu sa ešte vrátime.

V gréckej mytológii sa dočítame o Atlantovi, gr. Ἄτλας, -αντος, no ale Ovid v Metamorfózach píše už *Atlans, -antis.* Prečo? Ľahká odpoveď: proste preto, lebo latinčina pre nedostatok slov na *-as, -antis* prispôsobila si ho k participiám, zakončených na *-ns, -ntis.*

Jedným zo siedmich gréckych mudrcov bol *Solón* (gr. Σόλων, -ος), no v latinčine je už *Solo, -onis.* Podobne z gr. Μακεδών, -ος, Πλάτων, -ος, Ἀπόλλων, -ωνος, je lat. *Macedo, -onis, Plato, -onis, Apollo, -inis.* Prečo to? Nuž preto, že všetky latinské *n*-kmene majú nominatív na *-o.*

Opačne lat. *Sulla* prijali Gréci ako Σύλλᾱς, -ᾱ, keďže v ich reči platí pravidlo, že všetky *a*-kmene mužského rodu majú v nominatíve sg. ς. Francúzi píšu *Sylla.*

Oproti lat. *Cicero, Cato, Caesar, Amor* píšu Francúzi dôsledne *Cicéron, Caton, César, Amour.*

Teraz vráťme sa ta, kde sme prestali. Keď sme spomínali antipoda, upozornili sme, že sme pri koreni celej veci. Áno, toto slovo nám priam natíska vhodné riešenie, ako odstrániť zo slovenčiny, povedal by som, dvojpádovosť, takú typickú pre latinčinu a gréčtinu. Kto sa učil latinčinu, vie, že v latinčine treba si vždy k nominatívu pamätať i genitív, v slovenčine nie, či vezmeme vzor chlap, dub, ryba, všade vidíme, že stačí vedieť nominatív, genitív si ľahko utvoríme. V duchu tejto zásady riešenie by bolo takéto:

1. Latinské mená na *-o,* končily by sa v slovenčine na *-on*: *Ciceron, Katon, Neron, Solon,* gen. pravidelne *Cicerona, Katona* atď. *Kupido* a *Kartágo* už majú ustálené slovenské skloňovanie: *Kupido* skloňuje sa ako Jano, Ďuro, teda podľa vzoru „chlap", *Kartágo* podľa vzoru „mesto": gen. *Kupida, Kartága* atď.

2. Druhá skupina takisto: nom. *Ajant, Atlant,* gen. pravidelne Ajanta, Atlanta atď.

3. V tejto skupine máme slová *Mars, Nepos, Eros, Zeus* a konečne *Jupiter.* Keďže *Mars* má už ustálené skloňovanie, gen. *Marsa* (tak učia aj Pravidlá, str. 175: *Mars, -a,* a len v zátvorke dodávajú: „podľa latiny Marta"), núka sa riešenie *Nepos, Neposa, Eros, Erosa.* Možné je aj iné riešenie: *Mars* rozhodne zostane, tak ako sa ustálil, už i preto, že istá planéta je pomenovaná Marsom,

ale pre druhé dve mená (Nepos, Eros) môžeme si, ako pri menách sub 1. a 2., utvoriť nominatív podľa ostatných pádov, teda *Nepot, Erot*, gen. *Nepota, Erota*.

Že Pravidlá uzákonily skloňovať *Jupiter, Jupitera, Jupiterovi*, možno len odobrovať (str. 147: *Jupiter, -tera*, v zátvorke dokladajú: „v textoch filologických gen. Jova, dat. Jovovi atď."). Rovnako skloňujeme *Zeus, Zeusa* atď., a nie „Dia", ani „Zéva".

IV. Slová zakončené na -is, -as.

Sem patria:

1. takzv. grécke *i*-kmene: *báza, prognóza, apokalypsa, kríza* z gr. βάσις, -εως, πρόγνωσις, ἀποκάλυψις, κρίσις. Ich pravopis je už ustálený; zmieňujeme sa tu o nich len pre úplnosť. Osobitne stojí dosiaľ len *Akropolis, -le* (Pravidlá 87), hoci niet príčiny, prečo by sa aj toto slovo nemohlo po slovensky skloňovať, teda *tá Akropola, tej Akropoly*. Okrem toho sem patrí *prax* a *syntax* z gr. πρᾶξις, σύνταξις, ktoré sa skloňujú podľa vzoru „dlaň", gen. *praxe, syntaxe*, nie „praxi, syntaxi".

2. takzv. zubné kmene: *Ilias, Eneis, Semiramis, Chalkis, Kolchis, Salamis, rachitis*, gen. *Iliady, Eneidy, Semiramidy, rachitidy*, z gr. Ἰλιάς, -άδος atď. Zas tá istá nedôslednosť, ku genitívu *Iliady* môže byť v slovenčine nominatív len *Iliada*, teda *Eneida, Semiramida, Chalkida, Kolchida, Salamína, rachitida* atď.

V. falanx-falanga, sfinx-sfinga.

Bez dlhého uvažovania a argumentovania povieme celkom proste, že v duchu zásad tu hlásaných vyhovie slovenskému skloňovaniu len *tá falanga*, gen. *tej falangy*; *tá sfinga*, gen. *tej sfingy* a pod.

*

Pri písaní tejto štúdie viedla nás snaha, nakoľko možno zjednodušiť i tak zložité slovenské skloňovanie. No riadky tieto nijako nenárokujú si byť definitívnym zákonom. Chcú len obrátiť pozornosť na cudzie slová najmä teraz, keď otázka úpravy slovenského pravopisu je taká aktuálna.

Komu je najvyšším vzorom terajšia spisovná reč naša, tomu — pravdaže — nevyhovuje reč ľudu. Ale kto pozná reč ľudu, toho naveky oduševní jej naprostá srozumiteľnosť a jasnosť.

Samo Czambel.

Ján Mihál:

ZO SLOVENSKÉHO PÁDOSLOVIA.

(Pokračovanie.)

II. Genitív predložkový.

Genitív s predložkou *bez* označúva predmet, ktorého sa podmetu nedostáva, na pr.: Cez Ľupču dostanú sa *bez úrazu*. Ráz. Julia I, 173; Na učiteľa neostala táto reč *bez účinku*. Kuk. VII, 69; *Bez práce* nieto koláčov. Kuk. IV, 141; II, 103; Z lásky *bez pravdy* niet trvania blaha. Bel. V. 89; Nič sa nedeje *bez príčiny*, všetko má svoje odôvodnenie. M. U. Hmly 14.

Genitív s predložkou *blízo-blízko* znamená predmet, ktorý priestorove je blízky slovesom vety vyjadrenému deju alebo inému predmetu, na pr.: Volky napásly sa a ležaly spokojne v našej blízkosti, áno, ten Rohoň prišiel aj *blízko* nás a hľadel na nás ako — nehodno pripodobniť — človek. Vans. Ako 11; Zvesť doniesol však gazda, ktorý si šiel kosienku pozrieť na stráň *blízko spomínanej izbičky*. Tamže 62; Potom si i oni sadli *blízo postele vysoko nastlatej*, umiestnenej v pravom kúte izby, práve naproti veľkej peci. Tamže 125.

Genitív s predložkou *ďaleko* býva vo vete predmetom, od ktorého druhý predmet alebo podmet je vzdialený, na pr.: Videl som, moji druhovia, seba *ďaleko zeme, ďaleko neba*. Sl. II. 166.

Synonymicky môžme za predložku *blízko* užiť predložky *neďaleko*, najmä keď ide o štylistickú disimiláciu, na pr.: Adam si sadol *neďaleko kozuba*. Jégé, Šangala 13; *Neďaleko mesta* čakajú [illegible] *vody* stála horáreň. Mat. I, 142.

Genitív s predložkou *do* označúva:

a) miesto, na ktoré dej slovesný smeruje, na pr.: *Choď do sveta šíreho*. Kráľ, Kyt. 23; Daj, košík vezmem ja a ty si *vlož ruky do pazuchy*. Kuk. VII, 98; „... *zapálil si do zapekačky*“ Taj. XII, 49; Koľko tisíc vrahov *vopchá sa do mece?* Kráľ, Bal. 53; „... a jeho zemička jedna za druhou *do zálohu vandrovaly*.“ Kal. Rešt. 27; Čo som ti prv súdil: *do kochu s ním*, aby sa *do* smrti tam údil. Hv. VII, 18.

b) predložku *okrem*, t. j. že dej v prísudku vyslovený preniká celé ku predmetu v genitíve, na pr.: *do kvapky krv vypite* mi, Botto, Jánošík 7. Podobné frázy máme: *do jedného, do nitky*.

c) predmet, za ktorým smeruje dej slovesný; namiesto predložky *do* býva vše predložka *k* alebo *na*, na pr.: Dom prišou *do predaju*. Súpis V, 191; Choď, kde sa ti páči, len nie *do Haničky*. Kráľ, Bal. 60; Sháňali ľudí na jar *do repy*. Taj. IV, 14; *Pustily sa do plaču*. Kuk. VII, 89; Ondrej *pustil sa do hlasitého smiechu*. Kuk. VII, 96; „... to ho *do zúfania priviedlo*" Súpis I, 196; „... Ivan *berie ma do nároku*" Šolt. Deti I, 9. (Uvedená veta je kalk z nem. in Anspruch nehmen.) Za dievoctva nik by sa nebol *do nich nazdal*, že im rožky podrastú. Kuk. VII, 145.

d) predmet, ku ktorému podmet alebo druhý predmet je v istom pomere, na pr.: Od rodu *bola lenivá do učenia*. Taj. II, 53; Sem patria frázy: Čo koho *do toho?* Kuk. V, 28; Kuz. I, 117; Botto, Jánošík 18. Podobne: Čo tebe *do toho*. Vans. Ako 16; „... *čo do mňa dakomu?*" Kráľ, Bal. 64; Ale Štefanovi *nebolo do smiechu*. Kal. Rešt. 36; *Majú oni do mňa vinu*, ale ja *mám do nich iná*. Chal. Výb. 10; *Je mi do plaču*. Hv. VII, 163; *Do popuku*. Hv. I, 237; „... *chuti do jedenia*" Taj. IV, 32; Šolt. Deti I, 54; Urob si, ako mieniš, *čo mňa do ženských krámov*... Taj. I, 32.

e) predmet, za ktorý dej slovesný siaha. Tu sub b) uvedené môžme uviesť i na tomto mieste, lenže tam dej slovesný nezasahuje predmet v genitíve, kým v prípade e) dej zasahuje i predmet v genitíve.

V slč. namiesto predložky *v* s akuzatívom na označenie miesta, kam dej slovesný smeruje, užívame predložku *do*, príklady sme uviedli vyššie sub a).

f) čas, ktorým sa začína alebo končí určitý dej, na pr.: Dobre *do dňa* si spau náš bezpečni Janko. Súpis I, 201; Ráno *vstávať do dňa*, lihať neskoro. Kuk. V, 7; Práve vchodil *do tretieho kríža* veku svojho, ako Slováci hovoria. Mat. I, 123; Čo sa aspoň tri razy *do roka stávalo*. Kuk. VII, 55; Tak bude *do troch* kráľov piecť. Kuk. VII, 62; Príde *do lôsov*, odoberú ho. Tamže 75; *Do rána* budú záveje. Tamže 92; *Do tých čias* však musíme robiť... Čaj. Ecce homo 117.

g) stupeň deja, na pr.: „... keď sa na Ondrejových rozpakoch *zabavil do chuti*" Kuk. VII, 102; A tak *do troch vrhov* skočí. Sl. II, 122; Obloky sú otvorené *do korán*, vyzerá nimi tma, nikto sa neukazuje. Kuk. VII, 144; „... keď len bolo toho mäsa do syta" Taj. II, 58; Smiech rozzúril Tankaya až do besnoty. Jégé, Šangala 28; Adam si myslel, že je to veru svinstvo sobliecť sa do naha pred paňou, ale keď kázala? Jégé, Šangala 82; No, toto je už do po-

razenia! Čaj. Ecce 58; On nosí šňorované topánky *do pol kolien*. Taj. IV, 124.

h) toľko čo *asi*, na pr.: Vodových *do dvadsať sto* a cukrových okolo tisíc. Kuk. VII, 63.

i) príslovkové určenie spôsobu, na pr.: A kapitán Kuzma *sobral obrvy do fercov*. Kuk. V, 35.

k) príslovkové určenie miery vo fráze *čo do*, na pr.: No s afrikánskym bratom nemôže sa porovnávať: *ani čo do veľkosti, ani čo do nádhery šiat*. Kuk. Črty I, 235.

l) jednočlennú vetu, na pr.: A náš Filús s prípecka, ľaľa, *do paroma!* Podj. Bal. 9; *Do paroma!* Hronský, Podpolianske rozprávky 13.

Genitív s predložkou *doprostred* znamená medzu deja slovesného, či už v smysle priestorovom a či časovom ohraničenú, na pr.: Treskot a hučanie z jeho veľkých diel odrážalo sa ako hromobitie od Kráľovej Hole a od Kohúta a ťažké železné gule lietaly z nich až *doprostred zámku*. Tom. Kur. 129; Ktorý šuhaj v to sa vezme šaty naopak si vziať a *doprostred Váhu* skočiť, že ju môže hneď odkliať. Kráľ, Kyt. 14.

Genitív s predložkou *konča* (podľa Zubatého by to bol priechodník prítomný od končiť, viď Stanislav Lipt. nár. 337—338, ale dialekticky máme i „*konca voľačoho*") býva príslovkovým určením miesta i vymedzuje priestorovú rozlohu predmetu alebo deja, na pr.: Aspoň skosím zajtrá ten jačmeň *konča lúky*. Kuk. VII, 116; *Konča mesta* za močidlami. Taj. IV, 108; Po tých slovách starý Gašpar Tríbel v širokom kresle *konča postele* skloní si ťažkú hlavu do mohutných dlaní. Ráz. Julia I, 157.

Genitív s predložkou *kraj* označúva predmet, v blízkosti ktorého sa voľačo deje alebo pri ktorom je dajaký iný predmet, na pr.: *Kraj sveta* jej nenajdeš. Kuk. II, 58; V L. stavili sme sa s kraja dediny, predsa ešte v chalupe. Taj. IV, 155.

Genitív s predložkou *miesto* znamená osobu alebo vec, za ktorú účinkuje alebo trpí iná osoba, vec, na pr.: Vol *miesto odpovedi* zafučal. Kuk. II, 90; U kolonistov slúživší Hottentoti dostávali zväčša dohán *miesto pláce*. Hol. I, 227; Nadpolesný sa veľmi hneval, lebo mu niekto do kapsy *miesto patrónov* vložil malých klobások. Zech. Maša 20.

Genitív s predložkou *mimo* označúva predmet, ktorý sa vyhýba účinkom deja slovesného, je výnimkou, na pr.: Dlhé rozprávky púšťa *mimo uší* — on vie, čo stránka chce, len čo vkročí

do kancelárie. Vaj. X, 74; Junec zakášal nohou. *Mimo toho* chôdza jeho bola veľmi neporiadna... Kuk. II, 99; Veď nemám, komu bych sa požaloval, *mimo vás* a vy mi neublížite... Vans. Ako 69; Bolo to *mimo našich hraníc*. Stod. Kráľ Svätopluk 19. V slovenčine predložka *mimo* sa vždy viazala s genitívom, lebo už v slovenskoľupčianskom Protocole z rokov 1587—1687 je všade dôsledne len genitív, na pr.: „že by mi *mimo nakladu* toho, který mne na me učení činili a nakladali" 1598; „... *mimo zalohow*" 1651.

Predložka *nado* s genitívom vymedzuje čas, na pr.: „buďe ma dosť (mať dosť... peňazí) *nado smrtí*". Stanislav, Lipt. nárečia 422.

V mojom povedomí odmalička jestvuje *na* + *vrch* ako predložka *navrch*, viazaná s lokálom podľa anticipovanej dominanty, na pr.: „klobúk mu sedí ako čiapeň *navrch hlave*" počul som neraz v svojej rodnej obci Moštenici. Naši spisovatelia sú, pravda, inej mienky, tak na pr. Vajanský XI, 182 píše takto: „s čiernou čiapočkou *na vrch hlavy*". Načim písať *navrch* a viazať s lokálom.

Genitív s predložkou *niže* znamená predmet, pod ktorým je voľačo, na pr.: Na vŕšku bola krčma, *niže krčmy* asi na tri strelenia horáreň — o Malatinej nebolo ešte vtedy ani slychu. Mat. I, 133; *Niže dediny* zastali, složili košík s oplátkami na zem. Kuk. VII, 93.

Genitív s predložkou *od* značí:

a) odluku, na pr.: Dvanástich *vzali* dnes *od kosy*. Hronský, Chlieb 374; Poliak vstal a *odišiel od neho* zarmútený, nie preto, že sa Dacík *od neho odvrátil*, ale že i on mal chuť na sklenku. Taj. II, 36; Veď ich *zastierajú od neba modrého*, by neuhorely od slnka horkého. Kráľ, Kyt. 24; Toto je ten osloboditeľ, čo nás *oslobodil šeckých od draka*. Súpis I, 164; *„pomáha od zrádnika"* Taj. V, 84.

b) vzdialenosť miestnu, na pr.: Hoj, sputnaný orol predsa vraha plaší — *mašírujú prosto od Parízu* naší. Kráľ, Bal. a p. 43; Tu sú hostia, ako vždy — z Poľska, Česka i dolu *od Dunaja*. Ráz. Julia I, 173.

c) osobu, od ktorej sa voľačo dozvedáme, od ktorej dačo máme, dostávame, prijímame, pýtame, prosíme a pod., na pr: Vy tedy neviete, že je on tam každý *od Boha deň*. Kuk. V, 29; To je najväčšia pláca, čo ja mám *sľúbenú od môjho gazdu* — Pán Boh mu daj zdravia. Taj. II, 6; „... to by *bolo pekne od Liptáka*" Mat.

I, 127; *Viproseu si od oca* edneho mládenca, s kerin vovenňe šli. Súpis III, 216.

d) začiatok, východisko pri výrazoch rozprestierania sa, na pr.: *Od srdca* k srdcu ide s všetkým k nemu. Žarnov, Stráž 38; Keď to *od srdca* k srdcu ďaleko. Botto, Jánošík 7; Ludia povrávali, že bol *od rodu trochu* nasprostastý a i hluchý. Taj. II, 8; Tak šla práca veľmi *od ruky*. Kuk. VII, 63; *Od Tatier* k Dunaju siroty spievajú. Botto, Jánošík 12; „*od kraj sveta* do kraj sveta" Tamže 42.

e) čas, na pr.: Nevídať už postáv divých a čudných, *od výmyslu sveta*, ako bola Cordillera, ktorá sa nám priblížila na chvíľu. Kuk. Črty I, 107; „... ale tak bolo už *od štyridsiatich rokov*" Taj. II, 5; „a harmonika *od rána* do večera u nej hrať musela" Súpis III, 37; *Od tých čias* bolo mu na košiari dobre až do smrti. V. Ľ. R. 165.

f) predmet strachu a ľaku, bátia sa, hanby. Tieto predmety vyjadrujeme v slovenčine prostým bezpredložkovým genitívom, ako sme to už spomenuli v Slovenskej reči IV, 286, ba tak učil i Czambel v Rukoväti z 1919, § 265, tak nachodíme ho i v reči ľudu, zachytenej v slovenských rozprávkach, na pr.: „bo še bojim tvojeho psa" Czamb. Sl. reč 277, 278 a inde. Ale Miklosich (cit. 553) uvádza z Hattalu túto vetu: ona sa zľakla od pána. Hoci predložkový genitív pri slovesách strachu, ľaku, bátia sa a pod. bol už v úžitku v cirkevnej slovančine, predsa sa mi nepodarilo zachytiť ho z diel excerpovaných slovenských autorov, akiste mi ušiel pozornosti.

g) predmet po komparatívoch, na pr.: Tvoja familia je nie o nič *mladšia od mojej*. Kuk. IV, 150; Nechcel ju dať za *chudobnejšeho od seba*. Czamb. Sl. reč 303; „... však *lepší od neho* už visia na šibenici". Kal. Rešt. 86.

h) pôvod veci, na pr.: Má u seba *deti od nebohej dievky*. Kuk. VII, 63; Či je to *od Boha*, či *od sveta*: ja neviem. Kuk. VII, 74; *Písmo od úradu*. Záb. Chujava 58, Kuk. VII, 124; „... a tá si zatjal chistala šaty a *od zlata*, striebra a drahich vecí" Súp. I, 307; „... *od nej* sa dozvedal". Súp. I, 174.

i) vec, z ktorej sa voľačo zhotovuje, teda sem môžme uviesť predostatnú vetu z predchádzajúceho odseku. Pôvod veci vyjadrujeme v slovenčine predložkou *z, zo* v genitíve, ako uvidíme ďalej.

k) príčinu stavu a to a) priamu: 1. pasívom, na pr.: „Jano",

rečiem, „podže sem. Počuješ, *od čoho* je naša Apoliena hluchá?“ — *„Od bitky“*.

2. slovesom reflexívnym, na pr.: „...*popukaly sa* ti gamby a *líca od ohňa*“. Kuk. VII, 97; „...zas *sa* mi *bude čkať od neho* až do poludnia“. Kuk. II, 87.

3. neutrálnym slovesom, na pr.: „...toto len tak *mykalo od zlosti susedami*“. Taj. I, 58; Kto ťahá meč, *od meča zahynie*. Kuk. Črty I, 139; Aby nastúpenie na trón *nezáviselo od voľby kráľa*. Sas. D. U. III, 239.

4. particípiom pasívnym, na pr.: *Opálení od slnca, ofúrení od vetra*, napospol počerní. Kuk. Črty I, 138.

b) nepriamu príčinu stavu, na pr.: Pokuty vám berú *od detí*, ak neprídu do školy. Taj. II, 26; *Rozlievala sa* mu *žlč od jedu*. Kuk. VI, 105; Adamovi a Mare *od dojatia slzy vyhŕkly*. Jégé, Šangala 30; „A či to *moc máte od tých kráv?*“ Stan. Lipt. 499. (Ostatná veta je prepísaná do spisovnej normy.)

l) spôsob, na pr.: Merá nám on, *merá*, dukáty z klobúka, červenú angliu *od buka do buka*. Botto, Jánošík 12.

m) miesto, na ktorom sa dej spíňa, na pr.: Keby tak niekto *od chrbta potúkal*. Kuk. VII, 107.

n) genitív s predložkou *od* býva namiesto čistého genitívu, na pr.: Mladý zať, mladý zať, snímajže ma rúče, že si ti *nestratím od pokladu kľúče*. Botto, Jánošík 22; Sotník Lehmann vzal *kľúče od žalára*. Tom. Kur. 128; „...vrátny ťa pustí iba s *kartičkou od direktora* do mesta“ Taj. I, 36; „pitaľi od krčmara kľuče *od biskupskej veži*“. Czamb. Sl. reč 253.

o) gen. s predložkou *od* môže značiť i prostriedok, nástroj, na pr.: „obe staršie dal kráľ *od oslov roztrhať*“. Súp. II, 414.

(Pokračovanie.)

ROZLIČNOSTI.

Raz, dva razy, päť ráz. — V našich denných časopisoch, ba kde-tu aj v knihách, nesprávne tvary slova *raz* sú veľmi časté. Predovšetkým treba pripomenúť, že slovo *raz* je samostatné podstatné meno, a teda treba ho písať oddelene: *dva razy, tri razy, štyri razy, päť ráz, šesť ráz* atď. Pravda, vplyvom slov s *-krát* zjavuje sa v tlači pravopisne chybné písanie „dvarazy“, „päťráz“ atď. Slovo *krát* neskloňujeme, nepokladáme ho za samostatné podstatné meno, takže oprávnene píšeme *dvakrát, trikrát, päťkrát*

atď., hoci slová s *-krát* v spisovnej reči ustupujú do úzadia, keďže sa redšie užívajú. — Pri číslovkách *dva, tri, štyri* stoji nominatív množného čísla *razy,* a len od číslovky *päť* je množný genitív *ráz,* miesto ktorého niektorí hovoria a píšu „razí" alebo „razov", čo spisovná reč nestrpí. Aby sme v tejto veci mali poriadok, odporúčame dôsledne písať iba takto: *raz*; *dva razy, tri razy, štyri razy*; *päť ráz, šesť ráz, sedem ráz ... sto ráz* atď. — Azda nezaškodí na tomto mieste poznamenať, že slovo *raz* súvisí svojím pôvodom so slovom *rez,* priam tak *raziť* s *rezať.*

Možná? — Naša každodenná reč je už natoľko poprestýkaná novotvarmi, že si to ani neuvedomujeme. Iba pri pozornom čítaní zbadáme chyby. Hľa, nedávno našli sme v článku významného slovenského spisovateľa takúto vetu: „Možná, že sa vráti." Pozastavili sme sa nad slovom „možná", lebo sa nám nezdalo, aby novotvar „možná" vytláčal zaužívané slovo *možno.* Veď spomenutú vetu pospolitý človek povedal by takto: Možno, že sa vráti. Začali sme si všímať, aký je stav v hovorovej slovenčine a veru presvedčili sme sa, že nový tvar „možná" silne sa prebíja. Už i v Turčianskom Sv. Martine na otázku „Pôjdeš do divadla?" dostali sme odpoveď: „Možná", ako by nestačilo povedať: *Možno.* Slovenčina nezískala by nič tým, keby prijala slovo „možná" namiesto bežného *možno.* Naopak, spretŕhalo by sa zas jedno zo spojív s rečou staršej literatúry, čo odporuje požiadavke ustálenosti v spisovnom jazyku.

Môžme, môžte; môžeme, môžete. — Kratšie tvary *môžme, môžte* sú priam také dobré ako tvary dlhšie *môžeme, môžete.* Spisovná reč v tomto prípade ponecháva voľnosť a dovoľuje písať *môžeme* aj *môžme.* Z ohľadu na ľubozvučnosť treba ponechať v spisovnej reči všetky tvary.

Nádcha. — Niektorým sa toto slovo nepozdáva — azda preto, že v maďarčine je nátha — a namiesto slova *nádcha* hovoria a píšu „rýma". Takýto postup je celkom neoprávnený, lebo slovenské slovo *nádcha* je slovanského pôvodu. Koreň slova *dch* v inom alebo v tom istom stupni máme v slovách *dych, dýchať, nadchnúť.* Slovenské *nádcha* pochodí z predpokladaného *nadъcha,* kde slabý jer náležite zanikol. Naopak, maďarské slovo nátha je slovanského pôvodu. České rýma pochodí z gréckeho rheuma. Robili by sme proti záujmom slovenčiny, keby sme dovolili nahradiť nádchu rýmou. — Poznamenať musíme, že slovo *nádcha* treba vysloviť „nátcha", a nie „nátka".

Ženiálny? — Všeobecne sa hovorí *genius*, ale kde-tu v reči vzdelancov počuť i „ženiálny" popri *geniálny*. Výslovnosť so *ž* preniká vplyvom francúzštiny a obľubujú si ju ľudia, ktorí sa chcú zdať veľmi učenými. Pravda, pre spisovnú výslovnosť uznať môžeme len výslovnosť bez *ž*: *geniálny*. *žj.*

Zamlúvať sa? — Nedávno som čítal vetu: „Vec sa jej akosi nezamlúva". To vari nie. Slovákovi sa niečo *nepozdáva* alebo *nepáči*. „Zamlúvať sa" je nepotrebný bohemizmus. *žj.*

Lebo-alebo. — U nás ešte veľmi často býva spojka „lebo" namiesto *alebo*, na príklad v takejto väzbe: „lebo ísť, lebo neísť". Nuž to je veru chyba. Veď v spisovnej reči *lebo* je spojka príčinná a značí toľko ako *keďže, pretože*, naproti tomu *alebo* je spojka rozlučovacia a označuje jednu z dvoch možností. *žj.*

Cirkev. — Človek by myslel, že s týmto slovom nemôže mať nikto ťažkosti, a predsa skloňujú ho všelijako, len nie správne. V slovenčine *cirkev* skloňuje sa podľa vzoru „kosť": gen. sg. je teda *cirkvi*, a nie „cirkve", takisto zneje aj dat. sg. a nom. pl. *žj.*

Leváre, Tesáre, Rybáre. — Terajšie úradné miestne názvy na Slovensku nie sú vždy správne s pravopisnej a gramatickej stránky, lebo v istých prípadoch pridržajú sa starších pravopisných zvyklostí. Podnes na príklad píše sa „Ztratená", hoci podľa terajších pravopisných pravidiel malo by byť *Stratená*. No horšie a škodlivejšie sú chyby v koncovkách, veď zhusta sa stretáme s tvarmi „Leváry, Tesáry, Rybáry, Hrnčiary" a pod., kde tvrdé *y* nie je nijako odôvodnené, keďže slová na *-ár* mały v staršom jazyku polomäkké *ŕ* (porov. české *ř* v slovách *rybář, pekař* ap.), za ktorým nemohlo nasledovať *y*. Spomenuté slová skloňovaly sa teda podľa *jo*-kmeňov a pôvodne mały v množnom akuzatíve príponu *-e*, ktorá podnes žije v ľudovej reči v miestnych názvoch *Tesáre, Rybáre, Hrnčiare* a pod., takže len tvary na *-áre* môžeme uznať za správne v spisovnej reči.

Tohto, tohoto. — Obidva tvary sú správne. Tvar *tohto* vznikol skrátením tvaru *tohoto*. Podobné krátenie máme v slove *veľký* (z *veliký*), kde *i* zaniklo. Vo vetách, v ktorých sú časté tvary *toho, tohoto*, dávame prednosť skrátenému tvaru *tohto* (vyslov „tochto").

Prestúpiť, nastúpiť sostúpiť. — Na železničných staniciach počuť výrazy: „Presadať na Žilinu. Ráčte nasadať" a pod., no donedávna hovorievalo sa len takto: *Prestupovať na Žilinu. Ráčte nastupovať* a pod. Otázka je, ktoré výrazy sú správne. Za slovesá

prestúpiť-prestupovať, nastúpiť-nastupovať, sostúpiť-sostupovať svedčí doterajší dobrý úzus a okrem toho aj význam slov, veď „sosadnúť" nie je to isté ako *sostúpiť*. Veľmi často sa stáva, že cestujúci, ktorý prestupuje, nemá možnosti „presadnúť si", lebo proste niet miesta. Kto sostupuje, obyčajne „nesosedá", lebo mu ani na um nepríde, aby si pri sostupovaní sadol na zem. Týmto všetkým chceme len toľko povedať, že nie je oprávnená snaha nahradiť slovesá *prestúpiť, nastúpiť, sostúpiť* slovesami, odvodenými z koreňov *sed-* a *sad-*.

Odvislosť? — Ľudová a spisovná slovenčina pozná výrazy: Odvisnúť na šibenici; odvislý konár a pod., no v niektorých časopisoch píšu „odvislosť, neodvislosť, odvislý" namiesto správnych slov *závislosť, nezávislosť, závislý* (od niečoho) a pod. I Pravidlá slovenského pravopisu (str. 205) poznamenávajú, že slová „odvislý, neodvislý, odvislosť" sú chybné, ak značia to isté ako *závislý* atď.

Jednoduchý, prostý. — Svojho času staršia puristická prax vyhlásila tichý boj slovu *jednoduchý* a odporúčala namiesto neho slovo *prostý*, ktoré je všeobecne známe v ľudovej reči. Stanovisko puristov bolo dosť oprávnené, lebo v spisovnej reči začalo sa zabúdať na slovo *prostý* a písavalo sa takmer dôsledne iba *jednoduchý*. Nie sme za to, aby sa slovo *jednoduchý* vylúčilo z literárneho jazyka, veď máme sloveso *zjednodušiť*, ktoré nevyhnutne potrebujeme, ale rozhodne sme proti snahe vytisnúť zo spisovného úzu slová *prostý, proste*. Veď ako synonymá dobre sa môžu uplatniť popri slovách *jednoduchý* a *jednoducho*.

Vlákna, vláken; vlákenko. — V Novom svete (č. 39, str. 17) našli sme slovo „vlákienko", hoci správne má byť *vlákenko*. Vôbec pri slovách vlákno a vlákenko stretáme sa veľmi často s chybnými tvarmi. Takmer dôsledne sa píše gen. množného čísla „vlákien", ale správne je *vláken*. — Pri tvaroch *vláken, vlákenko* neslobodno zabúdať na rytmický zákon! Nepíšme nikdy „vlákienko", g. pl. „vlákien".

Klepy? — V tom istom čísle Nového sveta (str. 18) píše sa o „meste klepov a intrík". Slovák veru nepovie „klep" miesto *klebeta*, ani „klepník" m. *klebetník*. A potom slovo *intriga* píšeme s *g*, teda g. pl. je *intríg*, a nie „intrík".

Pribývať, ubývať? — V našich denných časopisoch nie sú tieto slová zriedkavé, no dobrí spisovatelia dávajú prednosť zaužívaným slovám *pribúdať, ubúdať*.

Čo sa týka. — Táto väzba je dobrá. Iba na to treba dbať, aby sme nepísali a nehovorili „čo sa týče", veď sloveso *týkať sa* má 3. osobu jednotného čísla prítomníka *týka sa*, a nie „týče sa".

Brať účasť? — Už Samo Czambel upozorňoval, že sloveso brať býva aj tam, kde patrí len sloveso *mať*. Nehovorme „brať účasť na niečom" namiesto správneho *mať účasť na niečom* alebo *v niečom*, prípadne *zúčastniť sa v niečom*. Rovnako nesprávne sú výrazy „brať úžitok" m. *mať úžitok*, „brať podiel z majetku" m. *mať podiel z majetku*, „brať ohľad na niekoho" m. *mať ohľad na niekoho* a pod.

Ovšem? — Kto len trocha pozoruje hovorovú reč vzdelaných ľudí slovenských, toho musí prekvapiť, ako sa už vžilo slovko „ovšem", ktoré v ľudovej reči je celkom neznáme. Pospolitý človek vyžije bez slova „ovšem", lebo má v rovnakom význame slová *pravda* a *pravdaže*. Nehovorme: „Ovšem, pôjdeme", ale: Pravda, pôjdeme; nie: „Dostal ovšem ťažkú úlohu", ale: Dostal, pravda, ťažkú úlohu.

Nebezpečenstvo. — Toto slovo začína ustupovať pred novotvarom „nebezpečie". V Slovenskej reči (I, 40) upozornili sme na to, že Bernolákov Slowár uvádza z ľudovej reči tvar nebezpečenstwo. V Jančovičovom slovníku z roku 1848, v Loosovom slovníku, ba aj v Pravidlách slovenského pravopisu je tvar *nebezpečenstvo*, a nie „nebezpečie", preto nenačim vnášať ho do spisovnej slovenčiny.

Akosť, akostný. — Namiesto cudzieho slova kvalita môžeme písať *akosť*, nie „jakosť", lebo v spisovnej reči dávame prednosť tvarom bez *j-: akým, aká; ako, ak.* K podstatnému menu *akosť* máme príslušné prídavné meno *akostný*, nie „jakostný".

Mimo. — Táto predložka má pri sebe vždy genitív, teda chybne je „mimo ňu" namiesto *mimo nej*.

Koniec-koncov? — Miesto tohto nového výrazu odporúčame všeobecne známe *napokon*.

Cpať, zacpať? — „Niektorá cievka je zacpaná" tak píše Nový svet (č. 40, str. 17), ako by nevedel, že v spisovnej slovenčine je len *pchať, zapchať*, a teda *zapchaný*, nie „zacpaný". Bohužiaľ, v Bratislave takmer napospol hovoria „cpať" m. *pchať*.

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačil Knihtlačiarsky úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.